

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

David Jágr

**Bezpečnostní politika v Evropě v letech 1924-1925 z
československého pohledu**

Security Policy in Europe from the Czechoslovak Point of View, 1924-1925

Praha 2016

Vedoucí práce: prof. PhDr. Mgr. Václav Horčíčka, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat vedoucímu mé práce prof. PhDr. Mgr. Václavu Horčíčkovi, Ph.D., za cenné připomínky a rady při vedení práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 16. května 2016

.....

David Jágr

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá vývojem a analýzou bezpečnostní politiky v Evropě v letech 1924 - 1925 a následně její reflexí v Československu. Autor se bude především zaměřovat na dobové přijetí výsledků konference v Locarnu. Během bádání, které bude mít ambici obohatit dosavadní fázi výzkumu dané problematiky, budou využity jak edice pramenů, tak materiály archívu Ministerstva zahraničních věcí České republiky. Cílem bude nejen zmapovat reflexi locarnského systému smluv v Československu, ale i vyhodnotit důsledky této změny evropské bezpečnostní architektury na zahraničně politické a bezpečnostní postavení Československa.

Klíčová slova

Bezpečnostní politika, Ženevský protokol, Locarnské smlouvy, Arbitrážní smlouvy, Československo

Abstract:

This bachelor thesis deals with the development and analyses security policy in Europe in the years 1924 - 1925 afterwards and its reflection in Czechoslovakia. The author primarily focus on contemporary acceptance of the results of the conference in Locarno. During the research, which has the ambition to contribute to the current stage of research of the issue, I have used both editions of sources and archive materials of the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic. The aim is not only to chart a reflection of the Locarno treaty system in Czechoslovakia, but also to evaluate the implications of this change in the European security architecture to foreign policy and security status of Czechoslovakia.

Key words:

Security Policy, Geneva Protocol, Locarno Treaties, Arbitration Treaties, Czechoslovakia

Obsah

Úvod	7
1. Systém kolektivní bezpečnosti	11
2. Ženevský protokol	20
3. Od únorového memoranda	24
4. Cesta k Locarnu	31
5. Locarnská konference.....	35
6. Duch Locarna	39
7. Vstup Německa do Společnosti národů a jeho smlouva se SSSR.....	43
Závěr.....	46
Zdroje:	50
Primární archivní zdroje	50
Sekundární zdroje.....	50

Úvod

Tato práce pokrývající zásadní mezinárodně politické události po první světové válce se zabývá směřováním evropské politiky, a to zejména v oblasti cesty k rovnováze a bezpečnosti s důrazem na vznik a obsah Rýnského garančního paktu z 16. října roku 1925,¹ který znamenal v evropské politice dalekosáhlý posun. V tomto období zrála Evropa pro přechod od vítězného míru k míru trvalému, založenému na demokratickém narovnání vztahů mezi vítězi a poraženými. Ve složité době bylo nutno hledat opěrné body budoucího soužití evropských států. Strůjci hry ve zkoumaném časovém období první poloviny 20. let byly zejména dominantní velmoci jako Francie, Velká Británie a později oslabené Německo, které se postupně hlásilo o svou roli na scéně. Celá práce hledí na dobovou problematiku z perspektivy československé diplomacie.

V roce 1918 skončila první světová válka, která zanechala miliony padlých, raněných a zajatých či jinak postižených. Evropa se musela vzpamatovat z nejkrvavějšího konfliktu ve svých dějinách. Strůjci hry ve zkoumaném časovém období první poloviny 20. let byly zejména dominantní velmoci jako Francie, Velká Británie a později oslabené Německo, které se postupně hlásilo o svou roli na scéně, ať už v souvislosti s modernizací, emancipací žen, vynálezy, novým sociálním či mezinárodním řádem. Evropou obcházela různá strašidla, největším bylo znovuobnovení bojů. Aby tento stav již víckrát nenastal, bylo bazální hledat cesty prevence. První polovina poválečné dekády se tak nese ve znamení hledání bezpečnosti, záruk a stability. Mírové smlouvy rozdělily svět na poražené a vítěze. Nyní však nastal čas, kdy spolu měly jednotlivé mocnosti vzájemně kooperovat a hledat *modus vivendi*, který by zaručil lepší budoucnost. Nebylo proto žádným překvapením, že po skončení války, jež neměla v dějinách obdoby, toužila většina lidí po pocitu bezpečí a doufala v neopakování válečných hrůz. Otázkou zůstávalo, jak kýžené bezpečnosti dosáhnout.²

Domnívám se, že hlavní zájem československé historiografie leží v jiných oblastech československé novodobé historie. Téma bezpečnostní politiky v Evropě ve 20. letech a s ním spojené československé snahy o prevenci neopakování válečného konfliktu patří mezi badateli k tématům s nižší pozorností. Většina autorů se zaměřuje odděleně na problematiku

¹ HOBZA, Antonín, *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*, Praha 1931, s. 150–165.

² NOVOTNÝ, Lukáš – KODET, Roman., *Velká Británie a konference v Locarnu: Příspěvek ke studiu kolektivní bezpečnosti ve 20. letech 20. století*, Plzeň 2013, str. 5.

Rýnského garančního paktu, případně se tématem zabývá čistě z hlediska konkrétního státu (jako například Lukáš Novotný). Často opomíjený je projekt Ženevského protokolu, ten si z mého pohledu zaslouží v československé historiografii větší pozornost. Byl to nejvýznamnější československý mírový projekt v novodobé československé historii.

Ve své práci spojuji tyto dva oddělené bezpečnostní projekty, popisují vzájemný přechod od jednoho k druhému a celkově se soustředím na časový úsek z perspektivy středoevropského demokratického státu. Tento přechod nám umožňuje lépe pochopit ambivalentní podstatu mezinárodní politiky v dané době. Na jedné straně se objevuje snaha o idealistické pojetí kolektivní bezpečnosti – Ženevský protokol, na straně druhé tradiční realpolitik evropských států – Rýnský garanční pakt. Ideály ženevského protokolu se částečně odrážely právě v Rýnském garančním paktu. Toto propojení je pro mě důležité, Ženevský protokol nebyl uzavřenou kapitolou, ale významným prvkem celého sledovaného období. Snahou práce je proto propojit tyto dva odlišné bezpečnostní koncepty a zhodnotit úspěšnost československé zahraniční politiky v dané problematice.

Období meziválečného dění patří k oblíbeným tématům československé historie, ale nachází své zastoupení i u badatelů zahraničních. Téma mezinárodní politiky dvacátých let dvacátého století však lze v české historiografii shledat, jako téma na nižším stupni rozpracovanosti, ale přesto je dnes s odstupem takřka století možno dohledat množství přínosných publikací. Ačkoliv v československé historii byla oblast mezinárodních vztahů v období minulého režimu zanedbávána, nalezneme zde několik vyčerpávajících děl, jako je zejména práce Aleny Gajanové³ z roku 1967. V české novější literatuře zabývající se meziválečnou érou z československé perspektivy jsou to zejména publikace Zdeňka Sládka. Obdobím po první světové válce se neúnavně zabývá i Jindřich Dejmek, který ve svých monografiích nabízí moderní komplexní rozbor mírových smluv a post-versailleského uspořádání.

K orientaci nejen v československé zahraniční politice v meziválečné éře lze využít zejména práce Radko Břacha. Analýzou vývoje výmarské demokracie se zabývá Dagmar Moravcová. Problematice cesty k Rýnskému garančnímu paktu byla v nedávné době věnována nová publikace Lukáše Novotného a jeho kolegy Romana Kodeta Velká Británie a konference v Locarnu, jenž nabízí možnost pochopení motivů mezinárodní politiky a hledání cest bezpečnosti první poloviny dvacátých let. Cenné informace post locarnského

³ Alena Gajanová (1922-1994) byla česká historička působící v Historickém ústavu ČSAV, kde se věnovala moderním dějinám z meziválečného období. Po roce 1970 její další působení provázely zákaz publikování a vědecké činnosti. V roce 1989 byla rehabilitována.

období poskytují práce Ondřeje Housky. Mezi zahraniční autory zkoumající pozadí Locarna lze zařadit především Piotra S. Wandycze, Gaynor Johnsonovou, Patricka O. Cohrse, Angelu Kaiser či Jonathana Wrighta.

Hlavním primárním zdrojem mé analýzy je archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky, v jehož rámci jsem pracoval s dobovými politickými zprávami československých vyslanectví v Londýně a Paříži. Ty jsem zvolil zejména proto, že dopad těchto strukturovaných zpráv je oficiální. Jako další primární zdroj využívám materiály z knihy Jindřicha Dejmků Cirkulární telegramy 1920-1935, který již přehledně zpracoval sekce AMZV Telegramy došlé a Telegramy odeslané. Domnívám se, že vhodně doplňují mnou zpracované primární prameny. Pro dobovou reflexi a vnímání problematiky jsem dále využíval publikace Jaroslava Koudelky a Edvarda Beneše.

Předkládaná práce je rozvržena do sedmi kapitol, které jsou chronologicky seřazené. První kapitola po úvodní kapitole je věnována vzájemným vztahům mezi spojeneckými mocnostmi Velkou Británií a Francií a jejich postupné cestě ke společným bezpečnostním projektům. V lednu 1924 začala poprvé v britských dějinách vládnout labouristická strana, jejímž hlavním představitelem byl Ramsay MacDonald. S novým britským premiérem přišla změna v zahraniční politice Londýna, zvláště ve vztahu k Německu a Francii. MacDonald se hodlal opírat o organizaci Společnosti národů a volal po nových diplomatických metodách. Tato kapitola zahrnuje i problematiku Dawesova plánu a jeho přijetí na Londýnské konferenci. Plán znamenal východisko pro obnovu mocenského postavení Německa a umožňoval zklidnění vzájemného francouzsko-německého vztahu. Tím se otevřela cesta k německému zrovnoprávnění.

Kapitola číslo dvě s názvem Ženevský protokol se zaměřuje na období od zářijového zasedání Společnosti národů v Ženevě v roce 1924 po prosinec téhož roku, kdy se začínala objevovat skepse vůči projektu, který právě ze zasedání Společnosti národů vzešel. Změna vnímání souvisí i se změnou v britské vnitrostátní politice, kdy padla vláda zastávající Protokolu MacDonalda. Toho nahradil kabinet Stanleyho Baldwina, ve kterém zastával místo ministra zahraničí zkušený Austen Chamberlain. Nová situace výrazně ohrozila projekt Ženevského protokolu, na jehož vzniku se významně spolupodílel Edvard Beneš.

Následující kapitola Od únorového memoranda se soustředí na kořeny vedoucí k bezpečnostnímu projektu, který vstoupil do dějin pod názvem Rýnský garanční pakt. Tato část práce zachycuje německé memorandum, jež vzniklo za podpory Velké Británie jako alternativní návrh k Ženevskému protokolu, který ztratil s novou konzervativní vládou

Baldwina šanci na svou realizaci. Současně se zabývá i definitivním odmítnutím Protokolu, který byl definitivně pohřben v březnu 1925 na 33. zasedání Rady Společnosti národů.

Kapitola Cesta k Locarnu především vypovídá o vzájemných jednáních mezi Francií a Německem o podobě chystaného bezpečnostního paktu po pádu Herriotova kabinetu v dubnu roku 1925. Francie přistoupila po naléhání britské strany na ústupky vůči Německu, což znepokojovalo její spojence ve střední Evropě. Součástí kapitoly je i průběh jednání právníků v Londýně ze srpna 1925. Porady právníků měly za úkol připravit právní podklady pro bezpečnostní ujednání omezeného paktu mezi Francií, Belgií a Německem za garance Velké Británie a Itálie.

Část práce s názvem Locarnská konference se zabývá vrcholem úsilí evropského mírového hnutí, kterým byla konference v Locarnu konaná mezi 5. a 16. říjnem. Jako hlavní představitelé zde vystupovali, Aristide Briand, Gustav Stresemann a Austen Chamberlain. Přítomni byli i zástupci Československa a Polska. Přes překážky, kterými se staly smlouvy mezi Polskem a Německem a Československem a Německem, dospěla konference v závěr, kterým byly locarnské smlouvy skládající se ze sedmi diplomatických aktů.

Kapitola s příznačným názvem Duch Locarna přináší dobové přijímání výsledků konference a celkové hodnocení uzavřených ujednání. Následující závěrečná kapitola se týká německého vstupu do Společnosti národů a komplikací s ním spojených, ale také smlouvy uzavřené mezi Německem a SSSR.

Hlavním cílem a základní linií této práce je zaměření se na praktické fungování mezinárodních vztahů v daném období, konkrétně vztahu jednání velmocí Francie a Velké Británie v politikách důležitých pro postavení Československa. Díky zaměření na primární prameny – komunikace mezi vyslanci z Londýna a Paříže s Edvardem Benešem – lze pozorovat, z jakých zdrojů a jak mohla vycházet percepce československé pozice. Primární a sekundární zdroje jsou použity a vybrány se záměrem podat co nejkomplexnější obraz vývoje a konkrétních událostí pozorovaného období.

1. Systém kolektivní bezpečnosti

Pro uvedení do celé problematiky je důležité pochopit základní okolnosti doby a mezinárodního systému, který vytvořil podmínky pro fungování států v meziválečné Evropě. Po skončení první světové války se stalo prvořadým francouzským úkolem udržet poražené Německo politicky a ekonomicky na kolenou. Současně si francouzští politici uvědomovali, že jejich země je oslabená a potřebuje svou bezpečnost zajistit smluvně. Naopak Britové považovali za důležité, aby se Německo co nejdříve, především hospodářsky, vzpamatovalo z války a snížilo závazky Londýna na kontinentě.⁴ Pokusy o britsko-francouzský pakt z roku 1922 učiněné Llyod Georgem a Aristidem Briandem utichly po další následující rok. Jiskrou naděje garancí byl dokument Roberta Cecila, který nastolil novou ideu – propojení omezení zbrojení s garancí bezpečnosti. Ale v dubnu 1923 byla tato smlouva o vzájemné pomoci zamítnuta britskou Stálou poradní komisí.⁵

Po krachu jednání o britsko-francouzské alianci, které měly ráz unilaterálního závazku, začal mít systém kolektivní bezpečnosti pod patronací Společnosti národů stále více příznivců. Československý ministr zahraničních věcí Edvard Beneš vzhlížel ke Společnosti národů jako k smírnému a v budoucnosti snad jedinému prostředku pro udržování světové rovnováhy mezi velmocemi a státy ostatními. „*Nebude-li Společnost národů, bude opět politika bloků.*“⁶

Ve Velké Británii, zemi, která byla po návratu USA k izolaci vnímána jako hlavní garant bezpečnosti, došlo k velkým změnám po vítězství labouristů v lednu 1924, kdy se stal po počátečním vzdoru krále Jiřího V. novým premiérem a ministrem zahraničí labourista James Ramsay MacDonald⁷ a to v době trvající francouzské okupace Porúří. Vůdce britských labouristů se tak stal prvním labouristickým premiérem v britských dějinách.⁸

Novou britskou vládu a plány anglické politiky popisoval z Paříže československý vyslanec Štefan Osuský⁹ ve zprávě z 8. ledna 1924. Čerpal z percepce francouzských médií, která usuzovala, že nová anglická dělnická vláda, bude hledat vzhledem k obtížím ve vnitřní

⁴ NOVOTNÝ, Lukáš – KODET, Roman, s. 35–36.

⁵ Tamtéž, s. 45–47.

⁶ BENEŠ, Edvard, *Německo a Československo*, Praha 2005, str. 30.

⁷ Ramsay MacDonald (1866–1937) byl britský státník a první labouristický předseda vlády.

⁸ NOVOTNÝ, Lukáš – KODET, Roman, str. 49.

⁹ Štefan Osuský (1889–1973) byl československý diplomat a politik, který v letech 1919 a 1920 pracoval jako československý vyslanec ve Spojeném království a od roku 1921 do roku 1943 jako vyslanec Československa v Paříži.

politice platformu na poli zahraniční politiky, kde může počítat s podporou a benevolencí liberálů a snad i konzervativců.

Značné povšimnutí si zasloužil novoroční článek *Fortnightly Review*, se kterým se pustil do polemiky jeden z nejdůležitějších francouzských deníků *Le Temps*. Cílem původního anglického článku bylo přesvědčení anglické elity o nutnosti nové zahraniční politiky. Jeho argumentace spočívala ve skutečnosti, že poměr mezi Francií a Anglií přestal být srdečný. Důvody ochlazení líčí takto: „*Francie jest hypnotizována strachem z německé revanše, třebaže Německo jest dáno na milost a nemilost. Francie organisuje kolem Německa alianční systém. Francie jest dnes již tak silná, že Anglie, v případě že by jí chtěla diktovati svoje podmínky, musila by se o to pokusiti válkou, poněvadž diplomaticky na to nestačí.*“

Autor článku proto navrhuje zesílit diplomatickou pozici Anglie, pod čímž si představuje systematickou izolaci Francie, pomocí buď Společnosti národů a přistoupením Německa a Ruska, nebo by se měl Londýn zavázat vůči státům jako je například Československo, které by mělo být odpoutáno od Francie. K tomu by bylo třeba, aby se Anglie zavázala okupovat Hamburk, pokud by Německo napadlo Čechy. *Le Temps*¹⁰ cituje pasáž anglického článku, kde se píše, že abychom je měli sebou, bylo by nutné zavázati se nějakými smlouvami slibujícími naši garancii a naši podporu. Rovněž vyzývá k sblížení s Berlínem, Varšavou a Moskvou. Deníku *Le Temps* se v některých pasážích pozdávalo, jako by autor znal jisté pokusy anglické diplomacie podniknuté v nedávné době v Praze.¹¹ Osuský se snažil informací o článku nastínit možné záměry anglické zahraniční politiky nejen ve vztahu vůči Francii, ale i vůči střední Evropě. Navrhovanou linii Londýn reálně sledoval.

Pro politiky prakticky všech států byl nástup MacDonaldovy vlády nejdůležitější událostí, mohli totiž předpokládat změnu zahraniční politiky Londýna, zvláště ve vztahu k Německu, Francii i USA. MacDonald se distancoval od tradiční diplomacie a volal po nových diplomatických metodách, přičemž ohniskem mezinárodní aktivity labouristů měla být Společnost národů.¹²

¹⁰ *Le Temps* byl jedním z nejdůležitějších pařížských deníků. Vycházel mezi lety 1861 – 1942.

¹¹ Mimořádná politická zpráva č. 2. čs. vyslance v Paříži Osuského z 8. ledna 1924, AMZV, Paříž 1924, č. 11.

¹² DEJMEK, Jindřich, *Nenaplněné naděje. Politické a diplomatické vztahy Československa a Velké Británie (1918–1938)*, Praha 2003, s. 97–98.

Rok 1924 znamenal konec hegemonie Francie, důvodem byla mezinárodně politická situace, neúspěch v Německu a zejména hrozivá finanční situace. Již během ledna navštívil Beneš Anglii a Francii, kde 25. ledna v Paříži podepsal dlouho očekávanou spojeneckou smlouvu mezi Francií a Československem, ve které se obě strany zavázaly ke konzultacím o zahraničních otázkách, které by mohly ohrozit jejich bezpečnost. Beneš smlouvu pokládal za jednu z podstatných garancí pro bezpečnost a mír Československa a centrální Evropy.¹³

V Londýně hovořil s novým premiérem MacDonaldem, který mu slíbil, že zachová umírněný postoj. Cílem jeho politiky bylo dostat za každou cenu Francii z Porúří¹⁴. Benešovi se svěřil ve smyslu, že je situace vážná. Pokud by nenašli s francouzským premiérem Raymondem Poincaréem¹⁵ slova dohody, mohlo by dojít k definitivní a těžké roztržce a konfliktu. Beneš zachovával optimismus a v cirkulárním telegramu vyjádřil naději, že doufá v možnost dohody. Dle jeho slov by k ní zcela jistě došlo, pokud by se vydrželo bez roztržky až do voleb ve Francii a kdyby jejich výsledek přinesl změnu vlády. Na tu čekají v Anglii jako na jediné rozuzlení situace.¹⁶ Benešovo volání po změně vlády se skutečně naplnilo, čímž se situace plná napětí výrazně zjednodušila a otevřela cestu jednání o bezpečnosti.

Již 24. ledna informoval z Londýna vyslanec Vojtěch Mastný, „že dle soukromých i veřejných projevů zodpovědných činitelů v Labour Party je možno tvrdit, že v zahraniční politice bude vláda MacDonaldova sledovati politiku, směřující k rozhodnému posílení Společnosti národů a jejímu rozšíření na Německo a Rusko. Tento směr politiky potvrzen byl i včerejší řečí Lorda Greye v City, v níž zdůrazněna potřeba vstupu Německa do Společnosti národů, čímž by se i Francii dostalo garancí přímo z textu kovenantu.“¹⁷ Mastného zpráva znovu potvrzuje zahraniční linii MacDonalda, který se hodlal opírat o tuto mírovou instituci, ale rovněž snahu o oslabení francouzské pozice na kontinentu pomocí doplnění Německa do

¹³ KOUDELKA, Jaroslav, Ženevský protokol idea a organizace světového míru, Praha 1926, str. 95.

¹⁴ Krize v Porúří úzce souvisela s problémem německých reparací Francii, které podle konference ve Spa z roku 1920 náleželo 52 % z celkové částky. Začátkem ledna 1923 se sešla Reparační komise a s výjimkou Velké Británie usoudila, že Německo neplní své platby a dodávky reparačního uhlí úmyslně. Nejvíce postižená Francie tak dostala zelenou pro vojenskou akci. Francouzské a belgické jednotky překročili hranice a postupně okupovaly celé Porúří.

¹⁵ Raymond Poincaré (1860–1934) byl pětinasobný francouzský premiér, v letech 1913–1920 zastával funkci francouzského prezidenta. Jako 89. premiér v historii Francie úřadoval od ledna 1922 po červen 1924.

¹⁶ BENEŠ, Edvard – DEJMEK, Jindřich, Cirkulární telegramy 1920-1935, Praha 2002, s. 78–79.

¹⁷ Politická zpráva 1924 č. 6. Politická situace – ustavení nové vlády, čs. vyslanec Mastného z Londýna 24. ledna, AMZV, Londýn 1924, č. 29.

Společnosti národů. MacDonald se jako představitel dělnické vlády nebál ani o rozšíření o SSSR, což bylo výhledově mnohem dále reálnému uskutečnění.

Vyslanec Vojtěch Mastný¹⁸ ve své další zprávě načrtl charakteristiku nového vůdce země. MacDonald se stal lídrem Labour Party v roce 1922 a tím se stal vůdcem oficiální opozice, tedy kandidátem na premiéra. Mastný ho popisuje jako kultivovaného muže, výtečného řečníka a nejschopnějšího parlamentníka strany, který mimo stranu získal pověst radikálního revolucionáře. Charakteristiku uzavírá slovy, že vzhledem k dobré známosti s prezidentem Masarykem i ministrem Benešem je s ním možno počítat jako s přítelem.¹⁹ Vztahy mezi labouristickým premiérem a československými elitami byly v porovnání s jeho nástupcem Stanley Baldwinem skutečně srdečnější. Rovněž představy obou pozic o bezpečnosti Evropy k sobě měly mnohem blíže.

Britský ministerský předseda MacDonald při své rozpravě s tiskem poodhalil své zásady a metody zahraniční politiky, když pravil, že britská zahraniční politika bude pacifistická. Zdůraznil, že zahraniční politiku bude dělat *The Foreign Office* a ne *The War Office*. Má to být politika pružná, jež se neváže žádnými existujícími tradicemi, jejími zbraněmi má být apel k morálnímu citění lidstva a v žádném případě apel k vojenské moci. Nástroji mají být především Společnost národů, jeho Rady a Shromáždění, Mezinárodní Soudní Dvůr, mezinárodní konference a mezispojenecké porady včetně rozmluv s jednotlivými státníky.

Při svém rozhovoru s žurnalisty několikrát uvedl Československo jako opěrný bod své koncepce evropské politiky. Dle nového premiéra je potřeba posílit autoritu Společnosti národů, která dnes ještě není malým národům zárukou ochrany. Posílením autority je v jeho očích rozšíření o Rusko a Německo. Tak se stane Společnost národů dostatečnou zárukou teritoriálního statu quo. Ačkoliv mezi nástroji britské zahraniční politiky vyjmenovával i mezinárodní konference, lze vycítit britskou opatrnost pramenící ze zklamání z neúspěšné konference v Janově. K problematice mezinárodní konference MacDonald uvádí, „že k ní doba ještě není zralá. Britská vláda nebude opakovati omyl janovský a nezúčastní se žádné evropské konference, která by nespočívala na určitých podkladech a která by nebyla

¹⁸ Vojtěch Mastný (1874–1954) byl významný československý protikomunistický diplomat první Československé republiky a český právník. Postupně působil jako vyslanec v Londýně (1920–1925), v Římě (1925–1932) a v Berlíně (1932–1939). Na postu vyslance ve Velké Británii byl v červenci 1925 vystřídán Janem Masarykem.

¹⁹ Politická zpráva č. 8. Osobnosti nové vlády, čs. vyslance Mastného z Londýna 30. ledna 1924, AMZV, Londýn 1924, č. 34.

do detailů připravena.“²⁰ MacDonald idealisticky soudil, že rozšíření mírové organizace o Německo a SSSR zvýší její autoritu, nerefletoval ovšem možné komplikace, které by tato rozšíření mohla přinést do běžného fungování této instituce a problémy spjaté s jejich zasedáním v jednotlivých orgánech Společnosti národů.

MacDonald se rovněž vyjádřil ke vztahům Británie se zemí galského kohouta, o kterých byl přesvědčen, že v nich již dlouho nevláda tak dobrá atmosféra. K Poincaréovi chová pocity nepřátelštější a nesouhlasí s těmi, kteří prohlašují, že s Poincarém nelze jednat. Vyjmenoval i body, které dosud rozbíjí přátelství s Francií. Jsou jím v první řadě reparační a válečné dluhy, v druhé otázka separatismu ve Falcii. Reparace a dluhy je dle MacDonalda třeba řešit společně s otázkou odzbrojení, tudíž jako jeden nerozdílný celek. V otázce reparačních nelze nic podniknout, dokud neskončí šetření komisí znaleců. Po jejich skončení plánoval, že písemně vyjádří program a plán britské vlády, který zašle Poincaréovi a Benešovi k posouzení a kritice.²¹

Dne 13. února MacDonald znovu hovořil k parlamentu o dosavadních vztazích s Francií, které dosud symbolizoval pocit nejistoty. MacDonald hovořil o soupeření ve snaze sestavit aliance, ale i nebezpečí navrácení beznadějněho stavu, kterým by mohl vyvrcholit v další velké evropské válce. Proto vybízel k přímé a upřímné diplomacii. Ujišťoval, že Francie se nemusí obávat britské politiky, přičemž realisticky neočekával, že by se Francie řídila britskými přáními. Přesto vyjádřil přesvědčení, že by se nemělo vyskytnout nic, co by mezi Londýnem a Paříží nešlo urovnat dobrou vůlí. Současně predikoval, že před koncem roku 1924 může Francie a Anglie upřímně spolupracovat s každým evropským státem ve stavění základů evropského narovnání.

Britský premiér uzavřel svou řeč s tím, že konečným cílem ministra zahraničí musí být dohoda o zbrojení. Jediná bezpečnost národa spočívá ne v tom, jak je ozbrojen, ale ve spravedlnosti pozice, kterou zastává ve světě. MacDonald opět vyslovil důvěru ve Společnost národů a vyjádřil víru, že bude stále více užívána jako mezinárodní instituce k urovnání sporných otázek mezi národy. Na závěr znovu zopakoval své přesvědčení o vstupu Německa do Ligy a naději, že se ke vstupu podaří získat i Rusko.²²

O dva měsíce později dne 7. dubna odeslal československý vyslanec v Londýně zprávu Dr. Edvardu Benešovi o poměru anglo-francouzském, která přináší informaci

²⁰ Mimořádná politická zpráva čs. vyslance Mastného z Londýna 8. února 1924, AMZV, Londýn 1924, č. 41.

²¹ Tamtéž.

²² Politická zpráva č. 18. MacDonalдово exposé vládního programu čs. vyslance Mastného z Londýna 13. února 1924, AMZV, Londýn 1924, č. 48.

od důvěrných zdrojů o přání francouzské vlády, aby započaly neformální rozhovory o zárukách pro bezpečnost Francie dříve, než se posunou do popředí zprávy expertů ohledně otázky reparací, přičemž MacDonald si dříve podmiňoval vyřešení reparací jako prioritní záležitost. Teprve až poté chtěl přejít k otázce bezpečnosti.

Snad i proto Britové vyzvali Poincarého k učinění pozitivního písemného návrhu, načež se francouzský vyslanec v Londýně hrabě Saint-Aulaire²³ obrátil na anglickou stranu s žádostí o pomoc k sestavení vhodné formule, která by byla přijatelná pro britskou vládu, tak aby ji mohl předložit Poincaréovi. Následně obdržel požadovanou formuli, kterou ve skutečnosti nadiktoval Lord Grey. Hlavními podmínkami bylo, že každá záruková formule musí posílit, nikoliv oslabit Společnost národů, že musí otevřít cestu pro omezení zbrojení, že musí poskytnout záruku bezpečnosti pro Francii i Anglii a že jejím otevřeným cílem musí být alternativní navržení přístupu Německa do Společnosti národů.

Dle Lorda Greye bylo žádoucí, aby byla od počátku zúčastněna zárukového jednání i Itálie. Záruky musí rovněž vyhovovat Německu, které jinak nikdy nebude chovat důvěru v ostatní státy a nedá stálého souhlasu k omezení svého zbrojení. Francouzský velvyslanec Saint Aulaire podmínky přijal, trval ovšem na odmilitarizování zóny na levém i pravém břehu Rána pod kontrolou Společnosti národů.²⁴ Mastného zpráva je vyjádřením britské snaha zabránit takovým zárukám, které by měly protiněmecký osten. I československá politika se nechovala vůči Německu antagonisticky a snažila se o spravedlivé jednání s Německem.

Problémem zůstával francouzský názor, že každý člen Společnosti národů by měl vydržovat menší ozbrojenou moc pro případ porušení Paktu, a to včetně anglických lodí. To rozhodně odmítal lord kancléř labourista Lord Haldane, který se také domníval, že otázka reparací nemůže být odloučena od závazků garancí.²⁵ Pro Londýn byla představa, že by její loďstvo tvořilo část jednotek ozbrojených sil Společnosti národů, citlivá a nepřekonatelná.

O obavách o míru hovořil soukromě k Benešovi maršál Ferdinand Foch²⁶, který počátkem června panu ministru vzkazoval, že spojenci musí za každou cenu udržet mír.

²³ Charles de Beaupoil, hrabě Saint-Aulaire (1866–1954) byl krátce francouzským velvyslancem ve Španělsku (1920), poté působil jako francouzský velvyslanec ve Velké Británii (1921–1924).

²⁴ Zpráva – Poměr anglo-francouzský, čs. vyslanec Mastného z Londýna 7. dubna 1924, AMZV, Londýn 1924, č. 86a.

²⁵ Zpráva – Poměr anglo-francouzský, čs. vyslanec Mastného z Londýna 12. dubna 1924, AMZV, Londýn 1924, č. 87a.

²⁶ Ferdinand Foch (1851–1929), byl francouzský důstojník a národní hrdina z první světové války. Byl postupně maršálem Francie, Británie a Polska. Roku 1919 se stal předsedou nejvyšší vojenské rady.

Za nejdůležitější praktický prostředek míru pokládal garanční smlouvy. Viděl maření času v tom, že zainteresované státy neusilují o dovršení garančních smluv. Současně se obával, že vstupem Německa a Ruska do Společnosti národů bude dovršení těchto smluv ztíženo. Na mysl měl vzájemnou garanční smlouvu mezi Francií, Belgií, Československem a Polskem. Československý vyslanec v Paříži Osuský maršálu odpověděl, že Československo tuto politiku sledovalo již vytvořením Malé Dohody a uzavřením přátelské smlouvy s Francií. Foch Osuskému odpověděl, že je žádoucí, aby byla tato politika dovršena ještě před vstupem Německa a Ruska do Společnosti národů.²⁷ Foch jako jeden z prvních intuitivně upozorňoval na možné komplikace přístupu těchto dvou státních celků.

V druhém červnovém týdnu padla vláda Poincarého a do týdne i ve Francii nastoupila levicová vláda. Do jejího čela se postavil smířlivý Édouard Herriot. Výsledky voleb všeobecně překvapily. Již 21. a 22. června se konala schůzka nového francouzského premiéra Herriota s britským ministerským předsedou MacDonalodem v jeho letním sídle v Chequers. Na setkání bylo ujednáno, aby se nejpozději v polovině července konala konference v Londýně. K otázce zabezpečení britský premiér uvedl, že zabezpečení Francie musí být řešeno v rámci paktu o Společnosti národů. Novinářům se Herriot soukromě svěřil, že pokusí poupravit formulí o vzájemných garancích tak, aby lépe vyhovovala MacDonaldovi.²⁸ Pád vlády Poincarého, o kterém se Beneš dříve vyjádřil jako o možné naději pro zlepšení vzájemných vztahů Paříže a Londýna, významně změnil klima a otevřel cestu k důvěrné kooperaci. Ze souběhu levicových vlád mohly těžit upřímné snahy o řešení bezpečnostní otázky v Evropě.

O předložených představách nového francouzského premiéra Herriota informoval vyslanec Osuský z Paříže. Herriotův plán tedy zněl: 1) Sjednání smlouvy o vzájemné podpoře mezi Francií a Anglií. 2) Sjednání obdobné smlouvy mezi Belgií na straně jedné a Francií s Anglií na straně druhé. 3) Poněvadž Francie má již smlouvy podobného rázu s Československem a Polskem, měla by býti sjednána smlouva vzájemných záruk mezi všemi těmito státy se strany jedné/Anglie, Francie, Belgie, Československo a Polsko/ a Německem ze strany druhé. 4) Sjednání všeobecného garančního paktu v Ženevě pod záštitou Společnosti národů. MacDonald se ke garančnímu paktu stavěl s rezervou. Jako důvod uváděl nepříznivé stanovisko Dominií, které se k závazkům na kontinentě stavěly vždy negativně.

²⁷ Depeše Osuského z Paříže 3. června 1924, AMZV, Telegramy došlé, Paříž 1924, č. 144.

²⁸ Mimořádná politická zpráva čs. vyslance Mastného z Londýna 27. června 1924, AMZV, Londýn 1924, č. 145.

Osuský ale ještě dodává, že jeden z hlavních cílů všeobecného garančního paktu je omezit zbrojení, a proto by jedním z dalších motivů britské zdrženlivosti mohla být pověstná britská citlivost na námořní odzbrojení. Kromě toho se britskému smýšlení příčí závazek jít někomu na pomoc ve střední Evropě či na Balkáně, aniž by na tom byla Británie přímo interesována. Takovou povinnost by na sebe vzala, kdyby garanční pakt podepsala.²⁹ Tento argument zůstával platný po celou dobu úsilí o řešení evropské bezpečnostní politiky.

2. srpna odeslal z Paříže vyslanec Osuský zprávu hovořící o anglické nótě předané Společnosti národů. Ta byla datována z 5. července a sdělena veřejnosti až 19. dne téhož měsíce (v prvních dnech londýnské konference). Přičemž 14. července vystoupil MacDonald v anglické dolní sněmovně, kde znovu vyslovil názor, že bezpečnost národů nemůže být zajištěna jinak než Společností národů. Jeho řeč dále pokračovala slovy, že pakt vzájemných garancí nemá být uzavřen mezi dvěma národy, nýbrž mezi všemi a že kolektivní bezpečnost je jediná, která má cenu. Výše zmíněná nota ovšem obsahovala protichůdná vyjádření. Veškerý francouzský tisk interpretoval anglickou notu jako doklad návratu k anglické politice izolace. Nota vyvolala značné pochybnosti o možnosti zajištění bezpečnosti Francie garančními smlouvami (paktem), na nichž by Anglie participovala.³⁰ Osuského zpráva pro Beneše, tak umožňovala zachytit nejednoznačnou pozici labouristické vlády. MacDonald byl jednoznačně stoupencem instituce Společnosti národů, musel nicméně reflektovat britskou tradici evropského arbitra, tlak opozice, státní správy, veřejného mínění a také možné dopady případných britských závazků.

16. srpna 1924 skončila po měsíci trvání Londýnská konference, jejímž úkolem bylo nalézt podmínky, jak uvést Dawesův plán v praxi, který měl vyřešit složitou hospodářskou situaci Německa. Výsledek konference závisel na osudu otázky ruhrské evakuace.³¹ Důležitým přínosem zde bylo politické sblížení obou levicových kabinetů, přičemž Herriot i MacDonald usilovali o zapomenutí na dřívější nedorozumění a o zklidnění vzájemné rivality, ale zejména rychlé přijetí Dawesova plánu, který byl následně začleněn do Londýnské dohody. Střet nastal pouze v otázce vyklizení Porúří, kde Němci požadovali vyklizení oblasti do půl roku, zatímco francouzská a belgická strana do dvou let. Nakonec

²⁹ Politická zpráva č. 20 čs. vyslanec Osuského z Paříže 1. července 1924, AMZV, Paříž 1924, č. 169.

³⁰ Řádná politická zpráva za dobu od sněmovních voleb do konce července 1924, čs. vyslanec Osuského z Paříže 2. srpna 1924, AMZV, Paříž 1924, č. 206.

³¹ Mimořádná politická zpráva čs. vyslanec Mastného z Londýna 19. srpna 1924, AMZV, Londýn 1924, č. 205.

zvítězilo kompromisní řešení v podobě vyklizení Porúří do jednoho roku. Do srpna roku 1925 francouzské a belgické jednotky skutečně z oblasti odešly.³²

Dawesův plán byl následně ratifikován všemi mocnostmi a vedl k obnově hospodářství Německa. Vyslanec Mastný připisoval úspěšné vyřešení všech otázek Londýnské konference osobě MacDonalda.³³ Britský premiér ve svém projevu přivítal přijetí Dawesova plánu jako skutečně mírovou smlouvu, ukončení strašlivých válečných let a odvrát od válečné mentality.³⁴ Dawesův plán byl skutečný předěl, který významně umožnil pozdější skutečnost locarnských dohod.

Již v dubnu předložil plán Reparační komisi americký bankéř Charles Gates Dawes.³⁵ Jeho jádro spočívalo v odpolitizování německých reparací, které převedl do sféry ekonomických úvah. Nestanovil proto celkovou sumu německého dluhu ani dobu trvání splátek. Pro šéfa německé zahraniční politiky Stresemanna znamenal plán východisko k obnově mocenského postavení Německa, byl ale rovněž východiskem, které uznalo realitu versailleského mírového uspořádání. Důsledkem plánu bylo vedle pozitivních hospodářských účinků i nové mezinárodněpolitické potvrzení a garantování územní celistvosti Německa. Plán předpokládal obnovení fiskální a ekonomické jednoty státu – Francie a Belgie tedy musely ukončit přímé čerpání zdrojů v Porúří.³⁶

Londýnská konference byla přelomová v tom, že umožnila díky opuštění dosavadního emocionálního napětí pragmatické jednání, které přijetím Dawesova plánu vedlo ke zklidnění vzájemného francouzsko-německého vztahu. Přijetí Dawesova plánu znamenalo konec militaristického jištění míru a také francouzské politiky sankcí a zástav. Došlo tak k uznání potřeby součinnosti Německa při organizaci Evropy.³⁷

³² MORAVCOVÁ, Dagmar, Výmarská republika. Problémy demokracie v Německu 1918–1932, Praha 2006, str. 101.

³³ Řádná politická zpráva čs. vyslance Mastného z Londýna 6. září 1924, AMZV, Londýn 1924, č. 213.

³⁴ MORAVCOVÁ, Dagmar, str. 102.

³⁵ Charles Gates Dawes (1865–1951): americký republikánský politik, bankéř a brigádní generál zodpovědný za zásobování amerických sil v Evropě během První světové války, v roce 1925 získal Nobelovu cenu za mír.

³⁶ MORAVCOVÁ, Dagmar, s. 99–101.

³⁷ BŘACH, Radko, *Československo a Evropa v polovině dvacátých let*, Praha/Litomyšl 1996, str. 325.

2. Ženevský protokol

Ve švýcarské Ženevě se konalo v průběhu září roku 1924 zasedání Společnosti národů. Zasedání byli přítomni i předsedové britské a francouzské vlády, kteří otevřeli debatu o redukci zbrojení. Československý vyslanec ve své zprávě zachycuje skutečnost, že přes odmítnutí prvního návrhu smlouvy o vzájemné pomoci, zůstávala otázka zabezpečení stále bodem největšího zájmu britské veřejnosti. Přítomná řeč MacDonaldova zdůraznila body jako arbitráž, mezinárodní soud a odzbrojení.³⁸ „*Odzbrojení a arbitráž, podřízené autoritě Společnosti národů, byly podle něj jediným způsobem jak dosáhnout bezpečnosti a míru.*“³⁹

Následná britsko-francouzská rezoluce pověřila specializované komise studiem veškerého materiálu o vzájemné pomoci odzbrojení a arbitráži. 16. září předložil československý ministr zahraničních věcí Edvard Beneš působící jako pověřený předseda v odzbrojovací subkomisi návrh protokolu o arbitráži, bezpečnosti a odzbrojení. Ten byl o dva dny později díky indiskreci publikován, ačkoliv jednání o něm dosud neskončilo.

Tento alternativní plán řešení bezpečnostní politiky byl 1. října 1924 předložen plenárnímu zasedání Společnosti národů pod názvem Protokol o pokojném vyřizování mezinárodních sporů (Ženevský protokol). Druhý den došlo k jeho schválení a doporučení k ratifikaci jednotlivými státy. Následně byl podepsán Francií, Československem a osmi jinými státy.⁴⁰ Protokol měl být doplňkem Paktu Společnosti národů.

U jeho zrodu stáli zejména francouzský a britský premiér Édouard Herriot a James Ramsay MacDonald, ale právě také Beneš, který byl pověřen jeho návrhem. Britský premiér MacDonald mínil, že jedině odzbrojení a arbitráž, podřízené autoritě SN jsou jediným způsobem jak dosáhnout bezpečnosti a míru. Největší překážkou ovšem byla britská účast na sankcích proti případnému agresorovi. Labouristický premiér totiž porušil britskou tradici, kdy Británie vždy odmítala poskytnout vojenské síly k obraně cizích zájmů.⁴¹ Již v době přípravy protokolu hodnotil Beneš povinnou arbitráž jako významný krok vpřed a

³⁸ Řádná politická zpráva čs. vyslance Mastného z Londýna 8. října 1924, AMZV, Londýn 1924, č. 226.

³⁹ NOVOTNÝ, Lukáš – KODET, Roman, str. 50.

⁴⁰ ČECHURA, Jaroslav – ČECHUROVÁ, Jana, *Edvard Beneš - diplomat na cestách: depeše z padesáti zahraničních cest ministra Beneše 1919-1928*, Praha 2000, s. 94–96.

⁴¹ NOVOTNÝ, Lukáš, *Konzervativní vláda Stanleyho Baldwina a její odmítnutí Ženevského protokolu. Příspěvek k pokusům o vytvoření kolektivní bezpečnosti ve dvacátých letech 20. století*, in: „Dvacáté století“, Praha 2006, s. 119–121.

o anglickém závazku přispět v každém případě všemi svými silami hovořil tak, že překvapil kdekoho.⁴²

MacDonald ve své řeči na V. zasedání Společnosti národů rovněž otevřel možnost vstupu Německa do Společnosti národů. Soudil, že bez Německa nelze rozřešit žádná bezpečnostní otázka a chtěl zesílit pouta, která byla navázána londýnskou konferencí, spoluprací Německa ve Společnosti národů. Jednalo se o adresnou výzvu Německu. O případném vstupu Německa do Společnosti národů se diskutovalo již od jara 1924.⁴³ Přesto MacDonaldova nabídka německé politiky zaskočila.⁴⁴

V reakci na britské nabídky Edvard Beneš uvedl, že žádné zasedání Svazu národů nebylo tak významné a mezinárodně politické jako toto. Ve svém telegramu ovšem realisticky vyjadřuje obavu z Anglie. MacDonald sdělil, že by s Ženevským protokolem šel do voleb, které skutečně vypsaly na říjen 1924. Beneš se mezitím dohodl s Francií a S.H.S. na společném podpisu Protokolu.⁴⁵

2. října francouzská delegace Ženevský protokol skutečně podepsala. Podpis byl ve Francii přijímán příznivě, nechybělo ovšem kritik o pouhé teoretičnosti díla, o malé ceně Protokolu, který byl dosud podepsán pouze jednou velmocí a to právě Francií.⁴⁶ I v Československu schválila ministerská rada výklad doktora Beneše o Ženevském protokolu a doporučila panu prezidentu, aby jej ratifikoval. Ten tak učinil 28. října.⁴⁷

Protokol nabízel řešení několika zásadních problémů spojených s kolektivní bezpečností. Útočná válka byla zakázána. Spory měla urovnat vzájemná dohoda, případně rozhodnutí Stálého soudního dvoru pro mezinárodní spravedlnost, nebo rozhodčí výrok arbitrážní komise. Jako agresor definoval stát, jenž by se uchýlil k válce navzdory výsledku smířčí procedury. V takovém případě nastupovaly na řadu sankce (hospodářské i vojenské).

Protokol byl v očích československé diplomacie chápán především jako juristické zdokonalení Paktu, který se jí jevil jako improvizace. Pakt totiž například nedefinoval pojem agresora. Protokol znamenal vědecktější a praktické promyšlení Úmluvy o Společnosti národů, tedy její praktickou a reálnou aplikaci na všechny lidsky předvídatelné spory či

⁴² ČECHURA, Jaroslav – ČECHUROVÁ, Jana, str. 101.

⁴³ BŘACH, Radko, str. 47.

⁴⁴ Po odhlasování Dawesova plánu v říšském sněmu si němečtí politici oddechli a nejvyšší představitelé včele se Stresemannem odjeli na dovolenou.

⁴⁵ BENEŠ, Edvard – DEJMEK, Jindřich, s. 84–85.

⁴⁶ Řádná politická zpráva za měsíc říjen 1924 čs. vyslance Osuského z Paříže 26. listopadu 1924, AMZV, Paříž 1924, č. 268.

⁴⁷ BENEŠ, Edvard – DEJMEK, Jindřich, s. 85–86.

krize.⁴⁸ Ačkoliv se situace mohla zdát jako idylická, rozhodně nebyla. Vážným ohrožením projektu zůstávala skutečnost, že se britský premiér a ministr zahraničí MacDonald rozhodoval bez konzultací s vládními kolegy. Dalším problémem byla vnitropolitická situace menšinového labouristického kabinetu.⁴⁹

Celá situace okolo projektu se zkomplikovala pádem labouristické vlády. V říjnu 1924 vypukla aféra vedoucí k předčasným volbám, které skončily drtivým vítězstvím konzervativní strany. Ta se k moci vrátila po roce. Premiérem se stal Stanley Baldwin⁵⁰ a ministrem zahraničí zkušený Austen Chamberlain. Vítězství konzervativců znamenalo vážnou trhlinu do plánů podporovatelů Ženevského protokolu, a naopak posílilo naděje jeho odpůrců. Zatímco Francie dokument podporovala nadále, nový ministr zahraničí Chamberlain sondoval v Římě u Benita Mussoliniho, který se stavěl proti Protokolu. Nový premiér Baldwin prohlásil, že by měl kabinet přistupovat k Protokolu tak, že bude zavázán podniknout šetření v dohodě s dominii.⁵¹

Britskou opozicí k Protokolu byla zejména státní správa a dominia, která považovala dokument za příliš svazující, jenž není ideálním prostředkem k vytvoření stability v Evropě. George Nathaniel Curzon hovořil o dokumentu jako o nebezpečí pro samotnou existenci Británie a jejího impéria. Protokol Britové vnímali jako nástroj francouzské bezpečnosti. Arthur Balfour pochyboval o smyslu dokumentu bez účasti USA ve Společnosti národů. Zámorí se stavělo jednoznačně proti. Přes množství argumentů Chamberlain varoval před jednoznačným odmítnutím koncepce všeobecného paktu, bez vhodné alternativy. Taková situace by znamenala katastrofu.

Vývoj se obrátil k principu regionálních smluv. Sám Chamberlain se přikláněl k myšlence trojstranného paktu mezi Velkou Británií, Francií a Belgií.⁵² Ta ovšem narážela na námitky britského velvyslance v Berlíně Edgara Vincenta d'Abernona⁵³. Nejen on, ale i někteří další členové kabinetu jej považovali za neúnosně protiněmecký. D'Abernon proto již od června 1924 přesvědčoval Stresemanna a další německé politiky, že nastal vhodný čas k německé iniciativě k návrhu bezpečnostního paktu. Takový pakt by vyhovoval německé

⁴⁸ KOUDELKA, Jaroslav, s. 160–163.

⁴⁹ NOVOTNÝ, Lukáš, s. 121–122.

⁵⁰ Stanley Baldwin, 1. hrabě Baldwin z Bewdley (1867–1947) byl britský státník, člen Konzervativní strany a vůdčí postava britské politiky v meziválečném období. Jeho první kabinet padl po půl roce trvání v lednu roku 1924. Po pádu MacDonaldova kabinetu nastoupil znovu na post premiéra v listopadu roku 1924.

⁵¹ NOVOTNÝ, Lukáš, str. 124.

⁵² Tamtéž, s. 125–127.

⁵³ Edgar Vincent, první vikomt D'Abernon (1857-1941). V letech 1920-1925 byl britským velvyslancem v Berlíně.

konceptu stvrzením státu quo na západě s možnou revizí na východě.⁵⁴ Pakt by rovněž na rozdíl od britsko-francouzského pokusu z roku 1922 nebyl ve prospěch Francie proti Německu, ale poskytoval by Německu jisté ochrany. Představitelé Výmarské republiky ovšem zatím zůstávali zdrženliví. Jako první prosazoval zapojení Německa do omezeného garančního paktu právě britský velvyslanec, s novou vládou dostal pro svou iniciativu větší podporu.

Počátkem prosince informuje československý vyslanec Osuský z Paříže o setkání Herriota s Chamberlainem, jež v Paříži zanechalo pozitivní dojem. K Protokolu se Chamberlain choval rezervovaně, odvolávajíc se na dominia, bez kterých k němu nemůže zaujmout pozitivní stanovisko.⁵⁵ Britská politika nespěchala s rozhodnutím bez připravené alternativy. Komplikací pro středoevropské státy byla skutečnost, že Londýn do budoucna nevyklučoval potenciální revizi východních hranic Německa. Česká zahraniční politika ale zůstávala klidná a nadále věřila v realizaci Ženevského protokolu, u jehož zrodu prostřednictvím Edvarda Beneše významně stála. Situace se ovšem se změnou britské vlády rapidně proměnila.

Francouzský delegát Briand při příležitosti zasedání Rady Společnosti národů v Římě popisoval Chamberlainovo chování v otázce Protokolu jako kolísání mezi dvěma řešeními. Buď přijmout Protokol, jenž by musel být opatřen novými dodatky, anebo zvláštní smlouva s Francií (obnovení anglo-francouzského paktu), zavazující vzájemně oba státy. První řešení by pro Anglii mělo výhodu ve větší volnosti pohybu ve více teoretickém rámci, kdežto druhé řešení by ji sice zavazovalo, ale ne v tak širokém okruhu jako v případě prvním. Francouzský zástupce Briand označil brzké řešení otázky vzhledem k stanovisku anglických kolonií za vyloučené.⁵⁶ Ze zprávy Osuského se přesto Beneš dozvídal o nemožnosti brzkého rozuzlení projektu nikoli však o jeho definitivním zamítnutí.

⁵⁴ MORAVCOVÁ, Dagmar, str. 107.

⁵⁵ Mimořádná politická zpráva č. 27/1924, čs. vyslanec Osuského z Paříže 5. prosince 1924, AMZV, Paříž 1924, č. 298.

⁵⁶ Řádná politická zpráva za měsíc prosinec 1924, čs. vyslanec Osuského z Paříže, 1924, AMZV, Paříž 1924, č. 322.

3. Od únorového memoranda

Konečným impulsem pro překonání Stresemannovy váhavosti a akceptování britské ideje německé iniciativy návrhu bezpečnostního paktu se stalo rozhodnutí Konference velvyslanců odložit termín odsunu spojeneckých jednotek z Porýní. Evakuace byla původně plánovaná na leden 1925. Důvodem odkladu bylo porušování odzbrojovacích ustanovení mírové smlouvy. Jelikož se Stresemann obával, že by negativní výsledek šetření komise mohl urychlit Chamberlainovy plány upevnění Dohody, odeslal 20. ledna 1925 britské vládě svůj vlastní návrh bezpečnostního paktu garantujícího západní hranice Německa.⁵⁷

Britský velvyslanec D'Aberton pochopil nutnost zapojení Německa do jednání o kolektivní bezpečnosti a to i z obav z příliš silné Francie, proto již během prosince a ledna vyjednával s německým státním sekretářem na ministerstvu zahraničí Carlem von Schubertem⁵⁸ o budoucích možnostech řešení složité situace. Doporučil mu oživení tzv. Cunova plánu, které ale Schubert rázem odmítl. Dvoustranný pakt s Francií nebyl v Londýně vítán. Za této situace se prosadil bezpečnostní návrh z dubna 1923, jehož autem byl doktor Friedrich Gaus, právní poradce německého ministerstva zahraničí.⁵⁹

Dne 20. ledna 1925 německá vláda předala britskému velvyslanci memorandum, v němž vyjádřila ochotu uzavřít pakt, na jehož základě by mocnosti zainteresované na Rýně, především Anglie, Francie, Itálie a Německo, přijaly závazek nevést válku proti smluvním státům. Berlín se nebránil ani možnosti podepsat arbitrážní smlouvy se zeměmi, s nimiž měl nějaké právní či politické neshody. Zároveň mělo dojít ke garanci územního statu quo na Rýně. Slabinou německého návrhu, který byl prozatím přijat chladně, bylo nezahrnutí východních hranic. Chamberlain navíc tuto nabídku považoval za nevhodnou s ohledem na svého francouzského spojence z důvodu jejího tajného charakteru. Dokonce byl návrh považován za jakýsi klín, který má rozdělít Francii a Británii. Přesto se nenápadně rodil projekt, který měl následně zabavit diplomaty po celý rok 1925.⁶⁰

Mezitím začínalo být zřejmé, že Ženevský protokol ztrácí naději na úspěch. Londýn, který se stal blokačním aktérem této bezpečnostní iniciativy, pouze postupně hledal vhodnou

⁵⁷ MORAVCOVÁ, Dagmar, str. 108.

⁵⁸ Carl von Schubert (1882-1947) byl německý úředník a diplomat. V prosinci roku 1924 se stal státním tajemníkem zahraničního úřadu, kde setrval až do roku 1930. Patřil mezi příznivce prozápadního směru Německa, nebránil se ovšem ani prohlubování východního směru zahraniční politiky. Viz. MORAVCOVÁ, Dagmar, str. 133.

⁵⁹ NOVOTNÝ, Lukáš – KODET, Roman, s. 86–87.

⁶⁰ Tamtéž, s. 88–89.

argumentaci, která by byla snesitelná pro francouzského partnera. 24. ledna v mimořádné politické zprávě zaslá z Londýna do Prahy Vojtěch Mastný zprávu o zvýšené pozornosti v souvislosti s Ženevským protokolem, kdy se na Britských ostrovech diskutuje o tom, kde vlastně leží strategická bezpečnost Anglie. Rozhodnuto bylo pro francouzskou a belgickou hranici na Rýnu. Mastný současně píše o anglickém nezájmu o východní či jižní německé hranice. Přesto vyslanec soudí, že oficiální politika se nemíní zatím stavět proti Protokolu a hodlá vyčkávat s odvoláváním se na dominia.⁶¹

Britská vláda již v prosinci jmenovala zvláštní subkomisi Výboru imperiální obrany (*Committee of Imperial Defence, CID*), která se měla zabývat otázkami Ženevského protokolu. Protokol měla důkladně prozkoumat a vydat vládě doporučení. Podvýbor dospěl velmi brzy k rozhodnutí, že je prakticky nemožné Protokol přijmout, protože je založen na povinné arbitráži a automatických sankcích proti agresorovi, což by mohlo omezit svobodu jednání britské vlády. Jeho členové také nastolili problém souhlasu dominií. Předseda podvýboru sir Maurice Hankey⁶² dospěl k názoru, že kdyby nevznikla žádná alternativa řešení problému kolektivní bezpečnosti, ohrozilo by to vztah s Francií. Proto přišel s návrhem geograficky omezeného paktu, jenž by byl ve svých formulacích přesně definován. Ustanovení Protokolu viděl naopak jako vágní.⁶³

Na konci měsíce přišel podvýbor s možným řešením. V jeho očích jím měla být deklarace, v níž by se britská, francouzská a belgická vláda zavázaly, že udržení nezávislosti a integrity jejich území hraničících se Severním mořem a kanálem La Manche bude patřit k životním zájmům zmíněných zemí. Již zde se objevily možné náznaky budoucí Locarnského paktu. Deklarace nezahrnovala Německo z britských obav o francouzskou snahu rozšířit závazky i na východní sousedy Německa. Chamberlain následně vyvolal diskusi a jako jedno z možných řešení problému kolektivní bezpečnosti zmínil britsko-francouzsko-belgický garanční pakt, jenž by mohl být rozšířen o Německo.⁶⁴ Chamberlain 2. února sdělil britskému velvyslanci d'Abernonovi své stanovisko k německému memorandu, které považoval za předčasné. Stresemann na zamítavou odpověď z Londýna reagoval odvážně, když memorandum rovněž zaslal do Paříže.⁶⁵

⁶¹ Mimořádná politická zpráva č. 2. Ženevský protokol, stanovisko britské čs. vyslance Mastného z Londýna 24. ledna 1925, AMZV, Londýn 1925, č. 4.

⁶² Maurice Hankey (1877–1963) působil jako tajemník britského kabinetu v letech 1916–1938.

⁶³ NOVOTNÝ, Lukáš, s. 126–129.

⁶⁴ NOVOTNÝ, Lukáš – KODET, Roman, s.79–80.

⁶⁵ BŘACH, Radko, str. 73.

Počátkem února 1925 bylo německé memorandum adresováno i Francii, které vysvětlovalo důvody návrhu. Návrh známý jako memorandum z 9. února navrhovalo pro západní Evropu zvláštní garanční mírový pakt a současně proponovalo dojednání arbitrážních smluv se všemi sousedy Německa v souvislosti s garančním paktem západním.⁶⁶ Reakce francouzského ministra zahraničí byla velmi opatrná. Édouard Herriot prý ale přijal dokument příznivě. Obě mocnosti, Velká Británie i Francie německou myšlenku nezavrhly a naznačily, že o ní bude možné dále jednat.⁶⁷ Velká Británie věděla, že by pokračování v dosavadní zahraniční politice mohlo vést k rozkolu s Francií. Cílem bylo zmírnění nejistoty a zajištění stability. Ženevský protokol zájmům Londýna nevyhovoval, proto vítal alternativní řešení kolektivní bezpečnosti.

Velkou roli v pohledu na věc hrály vztahy Francie s Polskem a Československem. Podle některých historiků vědělo Polsko s Československem prostřednictvím Francie o německém memorandu již v únoru roku 1925. Polsko reagovalo na německý návrh na rozdíl od československé bouřlivě a nepřiměřeně. Vztahy Německa a Polska byly napjaté a představovaly po celá dvacátá léta vážný problém, který ovlivňoval celkovou mezinárodně politickou situaci Německa.⁶⁸ Německo se ostatně netajilo svými nároky na polská území.

Polsko zásadně odmítalo jakékoliv revizionistické tendence a manifestovalo své úzké vztahy s Francií. Se stejnou nevolí reagovalo na Německem navrhnutou arbitrážní smlouvu, kterou si vysvětlovalo jako snahu o zmezinárodnění polsko-německého sporu a vnucení, aby přistoupilo na smírčí a rozhodčí řízení o hranicích a přidružených otázkách. Německo však tížilo okupované území na západě a nemělo zájem na změnu mírových hranic. Nakonec polská vláda ustoupila, vzdala se počátečního záměru rozhodným odporem německé návrhy blokovat a volila cestu spolupůsobení na průběh jednání, kde chtěla uplatňovat polské státní zájmy.⁶⁹

Vzájemné vztahy Německa a Československa byly jednodušší než Německa a Polska.⁷⁰ Ačkoliv Beneš uvádí výtky Němců vůči československé strnulosti, nepružnosti a vůči trvání na mírových smlouvách. Němci rovněž opakovaně tvrdili, že je československý stát vazalem Francie a evropského západu. Naproti tomu ministr zahraničních věcí

⁶⁶ BENEŠ, Edvard, *Locarno a svaz národů*, Praha 1925, str. 11.

⁶⁷ NOVOTNÝ, Lukáš – KODET, Roman, s. 90–92.

⁶⁸ MORAVCOVÁ, Dagmar, str. 62.

⁶⁹ BŘACH, Radko, s. 91–104.

⁷⁰ WANDY CZ, Piotr Stefan, *France and Her Eastern Allies 1919-1925. French-Czechoslovak-Polish Relations from the Paris Peace Conference to Locarno*, Minneapolis 1962, str. 357.

považoval příklon k Francii za přirozený, jelikož Francie jako velmoc pomohla nejvíce, jež měla současně největší zájem na střední Evropě. „*Byly to pocity vděčnosti, byl to také náš podstatný politický zájem.*“⁷¹ Rovněž hájení zásady kolektivní bezpečnosti bylo pokládáno za nepřátelství vůči Německu. Ministr Beneš ale považoval za samozřejmé, že nejvlastnějším zájmem menšího a nového státu je být opřen o kolektivní zájem světa ostatního, zejména v Evropě.⁷² I přesto se československý postoj stavěl k německým návrhům v porovnání s Polskem výrazně více takticky a zdrženlivě.

Vztahy Československa a Polska byly chladné, ovlivněné Těšínskou válkou z roku 1919 a zejména trvajícím banálním sporem o Javorinu⁷³. Do roku 1925 dokonce neexistovala úprava vzájemných právních styků. Ani tato skutečnost neoptimálních česko-polských vztahů nebyla pro Francii a její spojenecký systém ideální.

Stále nedošlo k definitivnímu odmítnutí Ženevského protokolu. Pro jeho budoucnost bylo klíčové rozhodnutí výboru CID, který měl přijít s doporučením vládě ohledně přijetí či zamítnutí Ženevského protokolu. Tento výbor přišel 19. února s doporučením, aby vláda Protokol odmítla. Nikdo z členů výboru a vlády nebyl pro přijetí. Jedni odmítali britské angažmá v Evropě a stavěli na první místo zájmy impéria. Druzí se vyslovili spíše pro regionální pakt. Baldwin se o zahraniční politiku vůbec nezajímal a přenechal ji jednoznačně ministru zahraničí. Austen Chamberlain zastával přesvědčení o nutnosti zaručení bezpečnosti Paříže. Jeho představou bylo uzavření paktu s Francií a později i s Německem.⁷⁴

6. března zaslal Vojtěch Mastný Benešovi zprávu z Londýna, ve které zmiňuje, že se Ženevský protokol ve veřejném mínění a nynější formě pokládá za ztracený. Rovněž hovoří o britském vnímání Herriotova prohlášení v zahraničním výboru dne 27. února, které v Londýně vzbudilo dojem, že nevylučuje další jednání na základě německého návrhu, pokud by se podařilo nalézt současně nějakou formuli pro sekuritu hranic na východě a na jihu.⁷⁵ Pomocí zprávy Mastného mohlo československé ministerstvo reflektovat negativní pozici britské vlády. Československou diplomacie tak musela vzít na vědomí možnou zbytečnost úsilí, které vynakládala v realizaci projektu již od září roku 1924. Skepse vůči

⁷¹ BENEŠ, Edvard, *Německo a Československo*, Praha 2005, str. 31.

⁷² Tamtéž, str. 27.

⁷³ Tzv. Sedmidenní válka (23. ledna 1919 – 30. ledna 1919): jejím výsledkem bylo stanovení nové demarkační čáry, která rozšířila území kontrolované československým státem.

⁷⁴ NOVOTNÝ, Lukáš, s. 138–139.

⁷⁵ Mimořádná politická zpráva čs. vyslance Mastného z Londýna č. 11, 6. března 1925, AMZV, Londýn 1925, č. 36.

návrhu byla pocíťována od jeho samého počátku, Československo si však zanechávalo optimismus, jelikož idealisticky věřilo ve všeobecný zájem na Protokolu.

Ženevský protokol ale svými ustanoveními do jisté míry narušoval a ohrožoval dosavadní britskou pozici rozhodčího v evropské politice. Současně velmi znesnadňoval revizi východních hranic Německa.⁷⁶ Prohlášení Německa, že se nebude pokoušet o změnu východních jinak, než arbitráží nemůže uspokojit ani Francii, ani Polsko, ani Československo a to tím méně, že se Německo netají svou snahou změny východních hranic. Mastný poukazuje i na možné důvody německého návrhu. Vyjmenovává pokus o rozbití zájmů spojenců, vedle kterého chce předejít paktu anglo-francouzsko-belgickému. Německo chce současně dosáhnout vyklizení kolínské zóny, ale také obnovení důvěry a zahraničního kreditu k pozdvižení německé industrie.⁷⁷ Teprve nyní si československá zahraniční politika zcela připouštěla komplikace spojené s možnou revizí východních hranic Německa a spatřovala projekt Ženevského protokolu za ztracený.

Téhož březnového dne se v Paříži zastavil Chamberlain, který se zde sešel s Herriotem. Ministři spolu jednali o otázkách bezpečnosti. O schůzce referuje řádná politická zpráva za měsíc březen. Chamberlain na setkání vyložil Herriotovi anglické odmítavé stanovisko k Protokolu. Sdělil mu, že Anglie nemůže uzavřít obranný trojspolek Anglie-Belgie-Francie, a rovněž sdělil, že by Anglie přijala za základ dalšího jednání o bezpečnosti nabídku německou o uzavření garančního paktu. Herriot měl odvětit, že Francie trvá na principech stanovených Protokolem, jenž by se dal případně doplnit, ale nezamítá jednání o garančním paktu s Německem, ale činí jeho uzavření závislým od jeho vstupu do Společnosti národů.⁷⁸ Herriot si zachovával tvář nejen vůči svým středoevropským partnerům, současně ale nevyloučil omezené bezpečnostní řešení.

Velká Británie a Francie již tradičně chápaly kolektivní bezpečnost odlišně. Pro Londýn stály na prvním místě zájmy impéria a Protokol znamenal příliš rozsáhlé závazky. Navíc značná část britského veřejného mínění byla orientovaná protifrancouzsky. Paříž požadovala dosažení skutečného systému kolektivní bezpečnosti a to prostřednictvím smluv a aliancí, které by ji garantovaly. Odlišné pohledy měly i na Německo.

⁷⁶ GAJANOVÁ, Alena, str. 186.

⁷⁷ Mimořádná politická zpráva čs. vyslance Mastného z Londýna č. 11, 6. března 1925, AMZV, Londýn 1925, č. 36.

⁷⁸ Řádná politická zpráva za březen 1925 čs. vyslance Osuského z Paříže 20. dubna 1925, AMZV, Paříž 1925, č. 120.

„Úřední pohřeb Ženevského protokolu se konal ve dnech 12. – 13. března 1925 na 33. zasedání Rady Společnosti národů.“⁷⁹ Odmítnutí Protokolu díky nepřekonatelným námitkám britské vlády tak sice znamenalo neúspěch jistého konceptu kolektivní bezpečnosti, ovšem umožnilo Německu zahájit cestu z izolace a návrat mezi evropské velmoci.⁸⁰

Ve své depeši z 12. března diktuje Edvard Beneš formulaci vnímání anglického rozhodování pro tisk, kde hovoří o anglické zamítavé odpovědi, která byla očekávána. Nerozřešena je otázka, má-li Protokol zcela zmizet či má být revidován, přičemž uvádí, že odpověď na otázku revize bude známá až v září. Angličané odmítají princip arbitráže a stavějí se k dřívější koncepci mocí. Dále nechtějí převzít garance za ostatní a mají v úmyslu ponechat si možnost války. V depeši také vyjádřil své odhodlání v setrvání na politické linii Československa, která bude nadále v duchu Protokolu.⁸¹ Beneš se tímto snažil vyjádřit britský návrat k tradiční realistické politice.

Beneš 15. března rezignovaně informuje o rozmluvě s Chamberlainem ve svém cirkulárním telegramu v tom znění, že Anglie nepřijme Protokolu a ani v blízké budoucnosti nic Protokolu podobného. Usuzoval, že Francie bude chtít zlepšit návrh německo-anglický. Ten bude podmiňovat vstupem Německa do Společnosti národů a tím bude podmiňovat závazek dodržení versailleského míru stran východních hranic.⁸² O pár dní dříve Beneš ještě doufal v potenciální revizi projektu, nyní již naplno připustil, že Ženevský protokol padá s britským vetem i do budoucnosti.

Po neúspěchu projektu Ženevského protokolu bylo třeba najít nové řešení. Čím dál více bylo zřejmé, že mírové smlouvy z Versailles jsou spíše příměřím a je nutno nastavit opravdový trvalý mír a bezpečnost. V nastalé situaci se chytila příležitost Výmarská republika a její návrh se zdál být nejlepším řešením pro bezpečnost Evropy.

Německé motivy návrhu bezpečnostního paktu na západě a arbitráže na východě byly následující: rýnským paktem dosáhnout i ostatními evropskými velmocemi garantované záruky, že hranice na Rýně nebude v budoucnu porušena Francií.⁸³ Dále natolik uklidnit východní sousedy, aby Francie byla ochotna jednat o rýnském paktu, ale natolik neurčitě, aby se pro Německo neuzavřela možnost územních změn v budoucnosti. Německo chtělo rovněž dosáhnout uvolnění kolínské zóny, ale dohodou se Západem přitom nezmařit

⁷⁹ BŘACH, Radko, str. 87.

⁸⁰ NOVOTNÝ, Lukáš, str. 152.

⁸¹ ČECHURA, Jaroslav – ČECHUROVÁ, Jaroslava, str. 106.

⁸² BENEŠ, Edvard – DEJMEK, Jindřich, s. 86–87.

⁸³ MORAVIDOVÁ, Dagmar, str. 109.

spolupráci se SSSR, zaměřenou proti Polsku.⁸⁴ „Byl to v podstatě návrh na uvolnění cesty Německa do střední Evropy za příslib garancí na Západě. Navrhované arbitrážní smlouvy východním sousedům nikterak nevyklučovaly revizi hranic.“⁸⁵

⁸⁴ BŘACH, Radko, str. 82.

⁸⁵ GAJANOVÁ, Alena, str. 187.

4. Cesta k Locarnu

Klíčem k situaci se ukázaly být regionální smlouvy, ke kterým vedly dva různé motivy. Prvním byl anglický závazek dostát bezpečnosti Francie a Belgie ve formě zvláštního a nevšeobecného paktu uznávající potřebu kompromisu mezi Protokolem a potřebami mezinárodní politiky. Druhým byl motiv malodohodového a latinského bloku, jenž chtěl dojít cestou regionálních smluv ke všeobecné smluvní soustavě, která by se později proměnila v myšlenky Protokolu.⁸⁶

V dubnu 1925 padla vláda francouzského premiéra Herriota. Novým předsedou se stal Paul Painlevé⁸⁷, ministrem zahraničí Aristide Briand. Politicky nastal posun doprava.⁸⁸ Nový ministr zahraničí Briand byl věhlasným taktikem, vyjednávačem a mimořádně pružným politikem, ale k základní změně francouzské zahraniční politiky s odchodem Herriota nedošlo.⁸⁹ Vládní krize zpozdila francouzskou odpověď na návrh nového bezpečnostního řešení.

V polovině května byla francouzská odpověď již v Londýně a kolovala na ose Londýn – Paříž. Nová francouzská vláda přistoupila na regionální řešení: *„Na začátku své odpovědi Paříž německou iniciativu přivítala a deklarovala, že tento návrh plně odpovídá ideálům Paktu Společnosti národů a že nelze dospět k žádné dohodě, pokud Berlín neuzná závazky plynoucí z tohoto dokumentu. Dále vyjádřila souhlas s ideou, podle níž by měly být všechny války zapovězeny. V budoucím paktu by podle ní měla určitě figurovat i Belgie, jež není v německém memorandu výslovně zmíněna. Dalším bodem francouzské odpovědi byl rozbor německého závazku uzavřít arbitrážní smlouvy se státy, jež jsou zainteresovány na Rýnu. Francie považovala tyto smlouvy za přirozený doplněk Rýnského paktu. Berlín měl podle Paříže uzavřít podobné dohody se všemi svými sousedy, kteří podepsali mírovou smlouvu, a vstoupit do Společnosti národů.“*⁹⁰

Britové při svém zkoumání odhalili, že se zde Paříž vůbec nezminila o demilitarizaci Porýní, a zejména nebyli připraveni, a ani ochotni převzít garanci východních hranic Německa.⁹¹ Po složitém vyjednávání získává Paříž konečný souhlas Britů se svým

⁸⁶ KOUDELKA, Jaroslav, str. 189.

⁸⁷ Paul Painlevé (1863–1933) byl francouzský matematik a státník. Zastával úřad ministerského předsedy Francie v roce 1917 a v roce 1925 (od 17. dubna do 22. listopadu 1925).

⁸⁸ GAJANOVÁ, Alena, str. 190.

⁸⁹ BŘACH, Radko, s. 211–212.

⁹⁰ NOVOTNÝ, Lukáš – KODET, Roman, str. 101.

⁹¹ Tamtéž, str. 102.

memorandem z 8. června v Ženevě s tím, že si v záležitostech na východě ponechala volnou ruku (Británie nebyla ochotna garantovat kolektivní bezpečnost na východě, ale nebránila Francii v převzetí širších závazků). 16. června odevzdal francouzský velvyslanec v Berlíně de Margerie⁹² schválenou nótu ministru Stresemannovi.⁹³ Toho ale nezastihla v nejlepším rozmaru, jelikož bylo odloženo vyklizení kolínské zóny na neurčito.⁹⁴ Celkové ladění francouzské nóty bylo ovšem příznivé.

Německá vláda na francouzské memorandum odpověděla 20. července. Chamberlain naléhal, aby Stresemann odpověděl Paříži ve vlídném tónu a nerestartoval celé dosavadní jednání kvůli méně důležitým připomínkám. V odpovědi z 20. července vyjádřil Berlín souhlas s francouzskou tezí, že bezpečnostní pakt neznamena změnu současných smluv, na druhé straně nevyločil možnost pozdějších úprav. V dalším bodě, který se týkal arbitrážních smluv, odmítl francouzskou ideu neomezené arbitráže. Německá vláda se vyjádřila i k problému vstupu Německa do Společnosti národů. Německo bylo odzbrojeno a v současnosti by jeho vstup znamenal nerovnocenné postavení. Přesto byl v Paříži obsah zprávy přijat pozitivně.⁹⁵

Beneš ve svém telegramu z 25. července informoval o československém stanovisku, kde vyjádřil znepokojení z německých snah zeslabit mírové smlouvy, které odmítá. Trvá proto na původních propozicích francouzské červnové nóty, jelikož má dojem, že Německo hodlá jednat proti tomu, co se píše v nótě. Rovněž hodnotí možnost německého vstupu do Společnosti národů, když soudí, že to nebude v září roku 1925.⁹⁶ Zde lze spatřit nervozita československé strany z německých návrhů, jejichž obsah nevzbuzoval důvěru. Německo vystupovalo sebevědomě a nebálo se klást si požadavky. Naopak Československo stále prožívalo zklamání z neúspěchu Ženevského protokolu.

V ten samý čas popisoval nový československý vyslanec Jan Masaryk situaci v britském kabinetu. Hovořil o tom, že v mnoha britských kruzích dopadá německá propaganda na úrodnou půdu, nicméně za Chamberlaina se stal kurs britské zahraniční politiky příznivější kontinentálnímu spojenci – Francii. Masaryk připouje postřeh, že se

⁹² Pierre Jacquin de Margerie (1861-1942) byl francouzský velvyslanec v Berlíně v letech 1922-1931.

⁹³ BŘACH, Radko, str. 218.

⁹⁴ Tamtéž, str. 227.

⁹⁵ NOVOTNÝ, Lukáš – KODET, Roman, s. 130–131.

⁹⁶ BENEŠ, Edvard – DEJMEK, Jindřich, s. 93–94.

Chamberlain musí vyrovnávat se silným izolacionistickým proudem v kabinetě, který si přeje zdrženlivost ve sporech na kontinentě.⁹⁷

V červenci a srpnu nadále probíhala jednání zástupců VB a Francie, jejichž výsledek mohl znamenat snížení nebezpečí války na evropském kontinentu. Výsledkem jednání byl kompromis, který měl spíše podobu ústupků Francie, která musela odepsat několik důležitých bodů, jež obsahovala její nóta z června 1925. Naopak Británii se podařilo prosadit vše zásadní. Británie se nezavázala k angažmá ve střední Evropě, podmínky její účasti v případném konfliktu byly jasně specifikovány a i doba platnosti nebyla časově vymezena. Dominia, kterými Londýn argumentoval proti Ženevskému protokolu, se dle československého vyslanectví na Britských ostrovech vůči Paktu nestavěla negativně. Většina dominií byla vůči celému jednání spíše lhostejna než antagonistická.⁹⁸ Mastný tak připomínal hlavní argument konzervativní vlády vůči Ženevskému protokolu, který byl ve skutečnosti pouze zástupným a lépe stravitelným pro zklamané obhájce Protokolu.

Velká Británie a Francie se shodly nejen na textu francouzské odpovědi, ale i na konečném návrhu bezpečnostního paktu. Shodě napomohla návštěva Brianda v Londýně ve dnech 10 až 14. srpna. Nejobtížnější otázkou celého jednání byla otázka práv a povinností Francie a Anglie ohledně demilitarizovaného území v případě konfliktů mezi Německem a některým z jeho východních sousedů. Odpověď na německou nótu z 20. července 1925 dorazila do Berlína 24. srpna. Nóta, která byla psána v přátelském duchu, se omezovala na tři základní věci – nedotknutelnost Versailleské smlouvy, vstup Německa do Společnosti národů, jenž musí být bez výhrad, a na naprostou závaznost arbitrážních smluv.⁹⁹ Cesta od prvního německého memoranda až po poslední srpnovou německou odpověď z 27. srpna tak skýtala téměř sedm měsíců, během kterých byly oficiálně poslány tři memoranda a nóty na straně Německa a dvě na straně Francie.¹⁰⁰

Následovat mělo setkání právních poradců britského, francouzského, belgického a německého ministerstva zahraničí v Londýně a v dalším kole setkání ministrů zahraničí. Německá vláda 27. srpna odpověděla kladně a přijala pozvání na poradě právních expertů.

⁹⁷ Mimořádná politická zpráva: Sekuritní pakt a poměr k Francii, čs. vyslanec Masaryka z Londýna 29. července 1925, AMZV, Londýn 1925, č. 82.

⁹⁸ Řádná politická zpráva za měsíc červenec, čs. vyslanec Masaryka z Londýna 1. srpna 1925, AMZV, Londýn 1925, č. 84.

⁹⁹ Řádná politická zpráva za měsíc srpen, čs. vyslanec Masaryka z Londýna 30. září 1925, AMZV, Londýn 1925, č. 112.

¹⁰⁰ KORYTÁROVÁ, Lenka., *Locarnská konference v ohlase československého a zahraničního tisku: Příprava, průběh a výsledky*, magisterská práce, Brno 2009, str. 21.

Na konci srpna se ukázalo, že dlouhá cesta započatá v lednu 1925 se blíží k zdárnému konci.¹⁰¹

Schůze právních znalců se konaly od 1. do 4. září v Londýně a byly považovány za velký krok kupředu. Značné uspokojení způsobila přítomnost italského zástupce, jež zvýšila naději, že se podaří získat Itálii k spolupodepsání paktu.¹⁰² „*Právníci diskutovali o mnoha změnách v tomto dokumentu, ale především o právnických problémech, i když se nevyhnuli ani politickým otázkám, jako byla například francouzská garance smluv s východními sousedy Německa.*“¹⁰³ Naopak v otázce garance smluv Německa s Francií a Belgií neexistovala významnější překážka. Jejich finální návrh neměl být brát jako zavazující, ale pouze jako pracovní.¹⁰⁴ Tato porada právních expertů udělala v přípravě bezpečnostního paktu na Rýně významný krok. Bylo dosaženo dohody o textu deseti z jedenácti článků smlouvy. Dle slov Jana Masaryka se právníci rozjeli z Londýna s úplným návrhem textu západního paktu a arbitrážních smluv. Francouzský velvyslanec v Berlíně tak mohl 15. září učinit pozvánku německé vládě k následné konferenci ministrů.¹⁰⁵

Německo na pozvání odpovědělo kladně koncem měsíce. Nicméně k nótě o přijetí pozvání připojilo i prohlášení ohledně otázky zodpovědnosti Německa za válku a vyklizení kolínského písma. Německá vláda chtěla odpovědi na tyto otázky ještě před přistoupením ke konferenci. Tyto německé námitky byly všeobecně kritizovány jako politicky neobratné.¹⁰⁶ Nebyly však podmínkou pro úspěch následné konference, proto je vlády anglické, francouzské i belgické co nejrozhodněji omítly. Datum zahájení konference bylo zvoleno na 5. října 1925, bylo vybráno neutrální Švýcarsko a losem jeho lázeňské městečko Locarno.¹⁰⁷

¹⁰¹NOVOTNÝ, Lukáš – KODET, Roman, s. 147–149.

¹⁰² Politická zpráva za měsíc září, čs. vyslanec Masaryka z Londýna 20. října 1925, AMZV, Londýn 1925, č. 120.

¹⁰³NOVOTNÝ, Lukáš – KODET, Roman, str. 150.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 151–154.

¹⁰⁵ Politická zpráva za měsíc září, čs. vyslanec Masaryka z Londýna 20. října 1925, AMZV, Londýn 1925, č. 120.

¹⁰⁶ Řádná politická zpráva za měsíc srpen, čs. vyslanec Osuského z Paříže 7. října 1925, AMZV, Paříž 1925, č. 287.

¹⁰⁷ BŘACH, Radko, s. 248–249.

5. Locarnská konference

Po čtrnáct dní hostilo alpské městečko nejvyšší diplomatické a státní představitele. Mezi 5. a 16. říjnem se celkově konalo devět konferenčních setkání, na dvou byli přítomni i zástupci Československa a Polska. Za Francii zde byl hlavním představitelem politický profesionál Aristide Briand. V čele německé mise stál Gustav Stresemann a jako jediný ministerský předseda překvapivě Hans Luther. Hlavním zástupcem Velké Británie byl Austen Chamberlain, který se stal i neformálním předsedou konference. Svou účast na konferenci měla i Belgie a Itálie¹⁰⁸, ačkoliv jejich role stála spíše na pozadí, přesto byly plnoprávními účastníky konference. Jednací řečí byla francouzština.¹⁰⁹

Celá jednání komplikoval paragraf číslo 6 týkající se východních hranic¹¹⁰, Britové však důvěřovali francouzskému ministru Briandovi, který měl naleznout způsob, jak vyhovět požadavkům Polska a Československa, jejichž hlavní představitelé Skrzynski a Beneš byli přizváni dodatečně. Konference začala v přátelském duchu.¹¹¹ Zde lze ilustrovat změnu pozic středoevropských zemí, které měly v osobě Edvarda Beneše významnou tvůrčí roli při vypracovávání předchozího bezpečnostního projektu, kterým byl neúspěšný Ženevský protokol. Nyní hrál prim Gustav Stresemann, jenž se účastnil na rozdíl od československých a polských zástupců všech zasedání.

Při druhém plenárním setkání, které se konalo 6. října, Stresemann prohlásil, že již od počátku bylo německým úmyslem uzavřít bezpečnostní pakt, týkající se západní Evropy. Ovšem nyní se dostaly do hry i Polsko a Československo, s nimiž měly být uzavřené zvláštní garance východních arbitrážních smluv. Briand považoval za naprosto normální, aby existovaly i arbitrážní smlouvy mezi Německem a Polskem a Německem a Československem. „*Berlín podle jeho názoru přece jasně několikrát deklaroval, že se nehodlá uchýlit k použití síly za účelem změny hranic.*“¹¹² Chamberlain odmítl převzetí závazků na východních německých hranicích, ale současně uvedl, že největší přání Londýna je zachování míru. Kancléř Luther viděl v otázce východních hranic téměř „*nepřekonatelnou překážku.*“¹¹³

¹⁰⁸ NOVOTNÝ, Lukáš – KODET, Roman, str. 163.

¹⁰⁹ BŘACH, Radko, s. 287–292.

¹¹⁰ Jeho obsahem byla francouzská garance německo-polské arbitrážní smlouvy.

¹¹¹ NOVOTNÝ, Lukáš – KODET, Roman, s. 163–164.

¹¹² Tamtéž, str. 166.

¹¹³ Tamtéž, str. 167.

8. října se poprvé veřejně diskutovalo o paragrafu 11, týkající se německého vstupu do Společnosti národů. Pro Londýn byla tato otázka zásadní, Berlín by svým členstvím uznal stávající situaci na východ od svých hranic a vzdal by se myšlenek na odvetu v tomto regionu. Roli sehrál i fakt, že Britové chtěli, aby se Německo opět stalo plnoprávným členem evropského společenství.

Německo mělo ze vstupu obavy, problematickým byl zejména článek 16 Paktu společnosti národů. Stresemann prohlásil: „*Současná situace Německa, kdy je odzbrojeno, je taková, že se nemůže pustit do útočné války a je dokonce neschopné se samo bránit.*“¹¹⁴ Podle Luthera také článek 16 Paktu Společnosti národů představoval veliký vnitropolitický problém.¹¹⁵ Na pozadí zde šlo o německo-sovětské vztahy.

Uběhl týden a v klíčových otázkách se konference nehnula kupředu. Velmi významný krok k dohodě byla známá projížďka Chamberlaina, Brianda, Luthera a Stresemanna po Lago Maggiore, která přinesla kompromis ohledně povinností článku 16 Společnosti národů. Tato shoda odklidila námitky německé delegace proti vstupu do Společnosti národů.¹¹⁶

Na sedmém plenárním zasedání 13. října 1925 vznikla konečná verze dokumentu. Zbývalo dopracovat arbitrážní smlouvy. Francouzsko-německé a belgicko-německé byly již před dokončením. „*Obsahem dohod je závazek předat jakýkoli spor, který nebude být moci vyřešen diplomatickou cestou, buď Stálému soudnímu dvoru pro mezinárodní spravedlnost, nebo jinému arbitrážnímu tribunálu.*“¹¹⁷ Problémem zůstávaly smlouvy mezi Polskem a Německem a Československem a Německem. Podle Chamberlaina bylo podstatné, že tyto francouzské garance bude obsahovat oddělený dokument, který tak bude zavazovat pouze Francii a Británii nebude muset nasadit své síly ve střední a východní Evropě.¹¹⁸

V předvečer konce konference se však vyskytl problém, který ohrozil veškerá jednání. Gustav Stresemann požadoval vysvětlení článku 213 Versailleské mírové smlouvy „*jehož obsahem byla pro Německo povinnost poskytnout jakékoli své zbraně šetření Radě Společnosti národů, pokud o to tento orgán požádal.*“¹¹⁹ Francie i Británie oponovaly, že se

¹¹⁴ Tamtéž, str. 170.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 169–176.

¹¹⁶ BŘACH, Radko, s. 297–298.

¹¹⁷ NOVOTNÝ, Lukáš – KODET, Roman, s. 179.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 176–178.

¹¹⁹ Tamtéž, str. 179.

konference nemůže zabývat záležitostmi Rady Společnosti národů. Jednalo se o jediný okamžik v průběhu celé konference, kdy došlo k vážnějším neshodám.¹²⁰

V den posledního dne jednání se v Locarnu objevil i Benito Mussolini. 16. října 1925 se konečně mohlo přistoupit k parafování všech dokumentů. Jednalo se o celkem devět dokumentů; v čele se závěrečným protokolem, který vytvářel jistou souvislost s ostatními dokumenty. Locarnské smlouvy se skládaly z těchto diplomatických aktů: smlouva mezi Německem, Belgií, Francií, Velkou Británií a Itálií (Rýnský garanční pakt); čtyři arbitrážní smlouvy mezi Německem na jedné a Francií, Belgií, Polskem a Československem na druhé straně. Návrh kolektivní nóty států účastněných na konferenci v Locarně určené Německu (pro případ vstupu do Společnosti národů) týkající se článku 16 Paktu Společnosti národů.¹²¹ Parafovány byly i separátní garanční smlouvy mezi Francií a Polskem a obdobná smlouva mezi Francií a Československem.¹²² Francouzská garanční smlouva s Polskem a Československem nebyla označena jako příloha protokolu a z problematického článku 6 zbylo v rýnském paktu jen torzo. Pasáž o garancích východních smluv byla vyškrtuta.¹²³

Beneš přesto hovořil o dosažení dohody ve třech sporných bodech: „*Německo upustilo od svého odporu proti vzájemné garanci arbitrážních smluv Francie, Polska a Československa; my jsme za to souhlasili, aby garance tato byla v rýnském paktu formulována ve formě všeobecné, která by byla Německu přijatelnější, která však ani na podstatě, ani na efektivnosti garance nic nemění. Německo dále přistoupilo na to, aby arbitrážní smlouvy naše a polská byly identické se smlouvou francouzskou a belgickou a aby byly integrální, t. j. aby pokojné vyřizování mezinárodních sporů vztahovalo se na všechny otázky.*“¹²⁴

Rýnský pakt obsahoval důležité pasáže, které Německo, Francii a Belgii zavazovaly neporušitelnost vzájemných hranic, vylučovaly invazi či válečný krok (nevést proti sobě v budoucnu žádné války). Závazek nevést války neplatil pro případ nutné obrany, pro případ porušení versailleské smlouvy o demilitarizované hranici, pro případ plnění povinnosti člena

¹²⁰ Tamtéž, str. 180.

¹²¹ K locarnským smlouvám byl přiložen dopis německé delegaci o výklad článku 16 Paktu o Společnosti národů. Povinnost Německa plnit sankce byla pojata jako závazná, ale jen v mezích, jak to zeměpisná poloha a vojenská situace Německa připustí. Berlínu tak byla ponechána jistá volnost při rozhodování, dokud nebude Německo zrovnoprávněno ve zbrojení. Viz. BENEŠ, Edvard, s. 81.

¹²² BENEŠ, Edvard, s. 13–15.

¹²³ BŘACH, Radko, s. 315–318.

¹²⁴ BENEŠ, Edvard, str. 13.

Společnosti národů a uplatnění článku 15, odstavce 7¹²⁵ a článku 16¹²⁶ Paktu o Společnosti národů. Zmíněné státy se zavázaly zvláštními arbitrážními smlouvami řešit všechny svoje spory smírnou cestou, pomocí soudního a smírčího řízení. Do role garanta dodržování těchto závazků se postavily Anglie a Itálie. Celé ujednání platilo v rámci Paktu Společnosti národů a vstoupilo v platnost vstupem Německa do Společnosti národů.¹²⁷ Slavnostní podpis sedmi smluv sjednaných v říjnu v Locarnu mezi Německem, Francií, Belgií, Velkou Británií, Československem a Polskem se uskutečnil 1. prosince 1925 na londýnském zahraničním úřadě.¹²⁸

¹²⁵ Nezdaří-li se Radě, aby její zpráva byla přijata všemi členy kromě sporných stran, vyhrazují si členové Společnosti právo jednat tak, jak uznají za nutné k zachování práva a spravedlnosti.

¹²⁶ 1. Uchýlí-li se některý člen Společnosti k válce, nedbaje závazků, které přijal podle článku 12,13 nebo 15, má se ipso facto za to, že se dopustil válečného činu proti všem ostatním členům Společnosti. Tito členové se zavazují, že s ním ihned přeruší veškeré styky obchodní nebo finanční, že zakáží veškeré styky mezi svými příslušníky a příslušníky státu, který porušil Pakt, a že zastaví všechny finanční, obchodní nebo osobní styky mezi příslušníky provinilého státu a příslušníky kteréhokoli jiného státu, ať je či není členem Společnosti. 2. V tomto případě je povinností Rady doporučit jednotlivým vládám, o něž jde, jakými vojenskými, námořními a leteckými jednotkami přispěje každý z členů Společnosti k ozbrojeným silám, jež mají vynutit plnění závazků Společnosti. 3. Členové Společnosti jsou mimo to zajedno v tom, že si při provádění hospodářských a finančních opatření, která bude nutno učiniti ve smyslu tohoto článku, vzájemně poskytnou pomoc, aby tak ztráty a obtíže, jež by z těchto opatření vyplynuly, snížili na nejmenší míru. Rovněž si vzájemně poskytnou pomoc, aby čelili zvláštním opatřením, která by proti některému z nich učinil stát, který Pakt porušil. Učiní nutná opatření, aby svým územím umožnili průchod válečných sil kteréhokoli člena Společnosti, který se účastní společné akce, jež má zajistit plnění závazků Společnosti. 4. Člen, který se dopustí porušení některého závazku vyplývajícího z tohoto Paktu, může být vyloučen ze Společnosti usnesením všech ostatních členů, kteří jsou zastoupeni v Radě.

¹²⁷ BENEŠ, Edvard, s. 14–15.

¹²⁸ Řádná politická zpráva čs. vyslance Masaryka z Londýna 31. prosince 1925, AMZV, Londýn 1925, č. 157.

6. Duch Locarna

Locarno především právně a politicky zrovnoprávnilo Německo, které bylo jeho iniciátorem. Byl splněn cíl zajistit pomocí regionálního paktu zabezpečení hranic Německa s Francií a Belgií. Zároveň došlo ke zmírnění napětí v meziválečné Evropě a také k oslabení dosud nedotknutelné pozice Francie, která sice, ač jako jeden vítězů první světové války, nedokázala vnutit Evropě uspořádání podle svých představ pomocí odpovídající hospodářské síly. Současně s francouzskou ztrátou nadvlády, došlo i ke zhoršení pozic Polska a Československa, ale i Jugoslávie. Místo poraženého a oslabeného Německa, vstoupila do evropské politiky mocnost, která směřovala k revizi mírových smluv.¹²⁹

Locarnské smlouvy ovšem byly výsledkem svobodné dohody a zejména politickým kompromisem. Obecně se vnímaly jako civilizovanější mírová smlouva mezi Německem a Spojenci než Versailleské smlouvy, které byly diktátem vítězů poraženým.¹³⁰ Za faktické vítěze locarnských dohod lze určit Německo spolu s Velkou Británií. Berlínu byla otevřena cesta na Východ, což pro ČSR znamenalo zvýšení tlaku, i když se tehdy hraniční otázky republiky bezprostředně netýkaly.¹³¹ Také zájem Francie ve středoevropské oblasti se oslabil, přičemž politika nátlaku vzala za své a Francie byla nově nucena hledat jiné způsoby svého zabezpečení.¹³² Ve střední Evropě a na Balkáně chtěla svou v Locarně nabytou prestiž zužitkovat Itálie.¹³³ Přese všechno mohly smlouvy znamenat ukončení francouzsko-německého antagonismu, ale i jako garance neopakování se válečných hrůz.

Důležitý byl i následný vstup Německa, které uznalo status quo na svých západních hranicích, do organizace Společnosti národů. „*Rýnský garanční pakt však ve svém důsledku nebyl mírovou dohodou, nýbrž dokumentem, jenž jasně stanovoval, za jakých okolností se lze uchýlit k válce.*“¹³⁴ Tento pakt také rozděloval evropská území na prvořadě západní a

¹²⁹ SLÁDEK, Zdeněk, *Malá dohoda 1919-1938*, Praha 2000, str. 68.

¹³⁰ Mizi „versailleské násilí“ a novému evropskému stavu se propůjčuje mravní a právní uznání i ze strany poraženého. Vit. KOUDELKA, Jaroslav, str. 199.

¹³¹ Koudelka naopak soudí, že Locarno započalo novou epochu středoevropských poměrů, kdy se mělo k Malé dohodě značně přimknout Polsko. Locarno dle něho vybudovalo most mezi Prahou a Varšavou, a to díky garanční a arbitrážní součinnosti mezi oběma státy. Věřil, že arbitrážní smlouvy mezi Německem a jeho východními sousedy povedou k vybudování celého systému takových smluv ve Střední Evropě. Jako potvrzení dokládal československou arbitrážní smlouvu s Rakouskem z 6. března 1926. Viz. KOUDELKA, Jaroslav, s. 215–216.

¹³² GAJANOVÁ, Alena, s. 199 – 200.

¹³³ HOUSKA, Ondřej, *Od Locarna do Tirany: Československo-italské vztahy od října 1925 do listopadu 1926*, in: „Dvacáté století“. Ročenka Semináře nejnovějších dějin Ústavu světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2006, str. 42.

¹³⁴ NOVOTNÝ, Lukáš – KODET, Roman, str. 184.

druhořadé východní a do budoucna nebyla vyloučena teritoriální revize východních hranic.¹³⁵ Pro jednu hranici Německa byl ujednán garanční pakt a pro druhou jen arbitrážní smlouvy. Anglie, ani jiný velký stát kromě Francie nemohly a nechtěly převzít přímé garance nežli za západní, což bylo ostatně jedním z důvodů, proč odmítly také Ženevský protokol. Proto se hledaly jiné cesty (arbitrážní smlouvy), které by byly více méně rovnocenné garančnímu paktu.¹³⁶

Za důležitou novinku lze považovat, že řešení problému kolektivní bezpečnosti bylo poprvé od konce války převzato do rukou velmocí.¹³⁷ Ačkoliv byly locarnské dohody kompromisem, který měl nahradit padlý projekt Ženevského protokolu, podle Casselse nebyly smlouvy ničím víc než zastaralou dohodou hlavních evropských mocností, která je z 19. století známá jako koncert velmocí.¹³⁸ Přesto po skončení konference Chamberlain hovořil s oblibou o „duchu Locarna“, kdy skončilo období nejistoty a obav a začala éra mírové spolupráce.¹³⁹ Uzavření smluv v Locarnu vzbudilo všeobecné uspokojení a posílilo pocit úlevy také v Paříži. Již koncem října jednala konference velvyslanců o německém odzbrojení a uvažovala o dislokaci okupačních vojsko po eventuálním vyklizení kolínské zóny.¹⁴⁰ Sládek ovšem připomíná, že mimo zmíněný pocit úlevy přetrvávaly francouzské obavy nadále. Není náhodou, že již v roce 1927 Francie začala plánovat stavbu opevnění na hranicích s Německem. Po Locarnu však chtěla věřit ve smíření.¹⁴¹

Československá pozice chápala locarnské dohody jako miniaturní vydání Ženevského protokolu – jako jeho aplikaci, ale i jeho obejití.¹⁴² Pro Beneše znamenaly locarnské smlouvy definitivní porážku jeho koncepce bezpečnostní politiky, jež byla formulována v Ženevském protokolu. Současně byla oslabena jeho mezinárodní pozice. Beneš musel vypracovat obhajobu k zastření podstaty problému i na domácí scéně, neúspěchu se totiž okamžitě chopili jeho političtí nepřátelé, kteří ovšem nebyli žádnými znalci zahraniční politiky. Ti v události spíše spatřovali příležitost k napadení Beneše, který

¹³⁵ DEJMEK, Jindřich, *Zrod nové Evropy: Versailles, St-Germain, Trianon a dotváření poválečného mírového systému*, Praha 2011, str. 281.

¹³⁶ BENEŠ, Edvard, str. 20.

¹³⁷ NOVOTNÝ, Lukáš – KODET, Roman, str. 185.

¹³⁸ CASSELS, Alan, *Locarno: Early Test of Fascist Intentions*, in: *Locarno Revisited: European Diplomacy 1920-1929*, JOHNSON, G. (Ed.), London, New York 2004, str. 55.

¹³⁹ NOVOTNÝ, Lukáš – KODET, Roman, str. 189.

¹⁴⁰ Řádná politická zpráva za měsíc říjen čs. vyslance Osuského z Paříže 17. listopadu 1925, AMZV, Paříž 1925, č. 309.

¹⁴¹ SLÁDEK, Zdeněk, str. 79.

¹⁴² KOUDELKA, Jaroslav, str. 194.

střežil zahraniční úřad již 7 let.¹⁴³ Chyběly i alternativy nového zahraničněpolitického směřování republiky.

„Kampaň byla o to hlučnější, že se schylovalo k parlamentním volbám, které se konaly 15. listopadu 1925.“¹⁴⁴ V těchto historicky druhých parlamentních volbách získali největší počet hlasů Agráři. Hned za nimi následovala KSČ, která v parlamentních volbách 1920 neexistovala, a tudíž kandidovala poprvé. Komunisté těsně vyhráli v českých zemích, ale celostátně skončili až druhí. Velmi posílena vyšla z voleb strana lidová, naopak socialistické strany výrazně ztratily.¹⁴⁵

O tom, že byly volby sledovány se zvýšenou pozorností i v zahraničí, informuje československé vyslanectví v Londýně. Podle zprávy nového vyslance Jana Masaryka vzbudil vzrůst komunistických stran nelibost a celkově byl úspěch komunistů společně se zisky klerikálů vnímán jako nárůst proti hradní opozici.¹⁴⁶

Gajanová přichází s názorem, že nový vyslanec v Londýně Masaryk na rozdíl od svého předchůdce, který referoval indiferentně a formálně, postřehl okamžitě po svém nástupu hlubokou nedůvěru, kterou chovala vysoká britská společnost vůči ČSR. Masaryk měl být touto skutečností otřesen.¹⁴⁷

Beneš přesto nadále zůstával v přesvědčení, že jsou locarnská ujednání v plné harmonii s československou zahraniční politikou posledních sedmi let. Rýnský pakt v jeho očích znamenal přímé i nepřímé zajištění Československa. Beneš mimo Rýnský pakt vyjmenovává závazky Německa v arbitrážní smlouvě, garanční smlouvu, ale i československé středoevropské dohody a nevidí, jak by bylo za posledních sedm let při dané evropské situaci pro československý stát možno docílit více, nežli bylo docíleno. První ministr zahraničí Československa dodává, že československá vláda připojila v rámci své politiky k locarnským ujednáním návrhy dalších bezpečnostních garancí bezpečnosti, které by rozšířily okruh těch dosavadních.¹⁴⁸

Slova československého ministra lze chápat jako obhajobu vlastní politiky či jako ospravedlnění neúspěchů československé zahraniční politiky, ale na druhou stranu i jako optimistické hodnocení vycházejí z reálné pozice, že středoevropské státy ač by to bylo

¹⁴³ GAJANOVÁ, Alena, str. 197.

¹⁴⁴ Tamtéž, str. 198.

¹⁴⁵ KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky (1918-1938)*, Praha 2003, s. 377 – 380.

¹⁴⁶ Mimořádná politická zpráva čs. vyslance Masaryka z Londýna 23. listopadu 1925, AMZV, Londýn 1925, č. 140.

¹⁴⁷ GAJANOVÁ, Alena, str. 199.

¹⁴⁸ BENEŠ, Edvard, s. 30–32.

jejich přáním, neměly velký dopad na rozhodování hlavních evropských mocností Velké Británie a Francie o bezpečnostní politice v Evropě.

7. Vstup Německa do Společnosti národů a jeho smlouva se SSSR

Myšlenka německého členství v organizaci Společnosti národů, jež byla založena pro zajištění světového míru,¹⁴⁹ ale její reálné soustředění spočívalo spíše v dohledu nad prováděním mírových smluv¹⁵⁰, se objevila již během jara 1924. Znovu ji zaktivizoval britský premiér MacDonald v září 1924 na V. zasedání Společnosti národů v Ženevě.¹⁵¹ Ač byla jeho nečekaná výzva německým politikům překvapivá, otevřela Německu cestu ke konečnému vstupu do mírové organizace v roce 1926, o kterém prakticky rozhodla Locarnská konference.

Na MacDonalldovu výzvu ze září 1924 reagovala německá strana memorandumem, které formulovalo čtyři otázky (podmínky). První žádala stálé místo v Radě Společnosti národů, zastoupení v Sekretariátu a všech orgánech této organizace. V druhém bodě se Německo nechtělo účastnit sankcí podle čl. 16 Paktu Společnosti národů¹⁵², protože bylo odzbrojené a vyhrazovalo si právo na neutrální status v rámci Společnosti národů. Ve skutečnosti šlo o to, že si Německo nechtělo svým členstvím odepsat závazky vůči Rusku vyplývající z smlouvy v Rapallu.¹⁵³ Třetí bod se týkal prohlášení o válečné vině Německa, a čtvrtý bod kolonií, kdy se Berlín chtěl ve vhodný čas zúčastnit na mandátově soustavě Společnosti národů¹⁵⁴. V prosinci odpověděly státy Rady Společnosti národů záporně pouze na jednu ze čtyř otázek, přičemž nesouhlasily s výsadou neutrálního postavení Německa ve Společnosti národů.¹⁵⁵

¹⁴⁹ V duchu wilsonovského idealismu, jenž chtěl mezinárodní vztahy podřídit univerzálním morálním principům a vůli samosprávných národů. Viz. BARŠA, Pavel – ČISAŘ, Ondřej, *Anarchie a řád ve světové politice. Kapitoly z teorie mezinárodních vztahů*, Praha 2008, str. 76.

¹⁵⁰ MORAVCOVÁ, Dagmar, str. 125.

¹⁵¹ viz. str. 18.

¹⁵² Článek 16 Paktu Společnosti národů ukládal členským státům povinnost hospodářských a finančních sankcí proti tomu, koho Společnost národů prohlásí za útočníka. Viz. GAJANOVÁ, Alena, str. 203.

¹⁵³ Rapallská smlouva byla podepsána 16. dubna 1922 v italském Rapallu. Jednalo se o smlouvu mezi Německem a Sovětským Ruskem, které se tak dostalo z diplomatické izolace. Ujednáním byly obnoveny diplomatické styky mezi oběma zeměmi, které se zřekly navzájem náhrady válečných škod a přiznaly si doložku nejvyšších výhod v obchodních a hospodářských stycích. Byla to první mezinárodní smlouva, uzavřená Ruskem po Říjnové revoluci. Dohoda byla separátně podepsána v průběhu mezinárodní konference v Janově.

¹⁵⁴ 22. článek Paktu Společnosti národů zaváděl nový typ koloniálního území – mandátní území Společnosti národů. Ty byly rozděleny na několik typů – typ A (bývalá území Osmanská říše), typ B (bývalé německé kolonie v subsaharské Africe), typ C (bývalé německé kolonie a protektoráty v Pacifiku a Německá jihozápadní Afrika). Jednalo se o legální formu mezinárodní kontroly, přičemž byl vždy vybrán jeden správce.

¹⁵⁵ BŘACH, Radko, str. 49–50.

Kompromisu bylo dosaženo teprve po locarnské konferenci konané v říjnu 1925, když byl k výsledným smlouvám přiložen již výše zmíněný dopis umožňující Německo jistou volnost při rozhodování, dokud nebude zrovnoprávněno ve zbrojení. Berlín na jednáních získal i příslib místa v Radě Společnosti národů.

Locarnské smlouvy vyprovokovaly velkou diplomatickou akci Ruska, které se cítilo ujednáním ohroženo. V prosinci roku 1925 navštívil Paříž sovětský lidový komisař zahraničních věcí Georgij Vasiljevič Čičerin. Jeho výtky však u Brianda skončily bez úspěchu. Čičerin nadále setrval na přesvědčení, že Locarno je namířeno proti Rusku.¹⁵⁶ Mnohem důležitější byl vzájemný vztah Německa a SSSR. Německo využívalo ruskou kartu jako nátlakový prostředek pro jednání se Spojenci o německém vstupu do Společnosti národů již od britské výzvy učiněné na V. zasedání Společnosti národů v září 1924.

Již v prosinci roku 1924 se Sověti pokoušeli získat kladné stanovisko Německa k návrhu o přátelské smlouvě a smlouvě o neutralitě mezi Berlínem a Moskvou.¹⁵⁷ Berlín dlouho mlčel a mezitím vyjednával se Spojenci. Vývoj v Evropě znervózňoval Moskvu. Na přelomu září a října proto vyrazil lidový komisař Čičerin na turné po evropských lázních, přičemž cestou navštívil Varšavu, Berlín a Paříž.¹⁵⁸ Vlekoucí jednání se Sověty završil alespoň podpis obchodní dohody 12. října 1925. Okamžik podpisu měl zapůsobit jak na Západ, tak na Východ. Sověti dostali smlouvu o omezené neutralitě a kýženou pasáž o německé neúčasti na sankcích Společnosti národů proti Moskvě až v tzv. berlínské smlouvě z 24. dubna 1926. Stresemannovým cílem bylo vyvrácení sovětských námitek proti členství Německa ve Společnosti národů, ale i proti spolupráci se západními mocnostmi v Locarnu.¹⁵⁹

Německo požádalo oficiálně o vstup do Společnosti národů v únoru roku 1926. Jenže během březnového mimořádného zasedání Shromáždění, na kterém mělo být přijato, vznesli tři členové Společnosti národů totožný požadavek na stálé místo v Radě. Jednalo se o Polsko, Španělsko a Brazílii.¹⁶⁰ Polsko žádost odůvodňovalo svým velmocenským charakterem a dále tím, že vzhledem ke sporným otázkám mezi Polskem a Německem, by se dostalo vůči svému sousedu do nevýhodné situace. Velmocenským postavením argumentovalo i Španělsko. Brazílie zdůrazňovala, že deset jihoamerických států zastoupených

¹⁵⁶ Řádná politická zpráva za měsíc prosinec čs. vyslance Osuského z Paříže 17. ledna 1926, AMZV, Paříž 1925, č. 369.

¹⁵⁷ MORAVCOVÁ, Dagmar, str. 133.

¹⁵⁸ BŘACH, Radko, s. 277–278.

¹⁵⁹ MORAVCOVÁ, Dagmar s. 131–134.

¹⁶⁰ MORAVCOVÁ, Dagmar str. 126.

ve Společnosti národů nemá vůbec stálé místo. Německo tyto požadavky kategoricky odmítlo.¹⁶¹

Ministr Beneš interpretoval vzniklou situaci jako stav krize Společnosti národů a soudil, že věc by mohla mít v některých státech zlé politické důsledky. Ve svém telegramu z březnového jednání ve Společnosti národů¹⁶² dokonce uvádí, že vstup Německa do organizace bude znamenat rozladění a nikoli dohodu.¹⁶³ Celá situace výrazně zkomplikovala platnost locarnských dohod, které se vázaly na německý vstup do Společnosti národů. Přes různé návrhy řešení zvláštní zasedání ztroskotalo a rozhodování o přijetí Německa bylo odloženo do řádného zářijového setkání.

Spletitý problém vyřešila až komise složená z členů Rady a zástupců Argentiny, Chile, Polska, Švýcarska a Německa. Jako řešení se nabízelo stálé místo pouze pro Německo, současně byl zvýšen počet nestálých míst z šesti na devět, jejichž systém byl podřízen principu rotace. Německo bylo přijato na zasedání Shromáždění Společnosti národů 8. září 1926 a již o dva dny později se zúčastnilo jejího jednání.¹⁶⁴ Vstupem Německa do Společnosti národů definitivně vstoupily v platnost locarnské dohody.

Československá pozice byla vůči přijetí Německa do organizace plná optimismu. 11. září zaslal ministr Beneš telegram do Prahy, ve kterém hovoří o důstojném a neprovokujícím průběhu vstupu Německa do organizace. Celou událost považoval za úspěch myšlenky míru a klidu.¹⁶⁵ Pro československou zahraniční politiku znamenal vstup Německa do Společnosti národů kýžené uklidnění. Měla se tak uzavřít dlouhá kapitola budující bezpečnější Evropu.

¹⁶¹ GAJANOVÁ, Alena, str. 204.

¹⁶² Beneš se zúčastnil 39. zasedání Rady Společnosti národů a následujícího mimořádného shromáždění, při němž mělo být Německo přijato za člena této instituce.

¹⁶³ BENEŠ, Edvard – DEJMEK, Jindřich, str. 109.

¹⁶⁴ MORAVCOVÁ, Dagmar, s 127–128.

¹⁶⁵ BENEŠ, Edvard – DEJMEK, Jindřich, str. 129.

Závěr

Tvůrci československé zahraniční a bezpečnostní politiky měli po celou dobu zkoumaného období eminentní zájem na celkovém bezpečnostním řešení v Evropě. Ačkoliv preferovali Ženevský protokol, který byl všeobecného charakteru a mohl výrazně ztlížit válku po celé Evropě, akceptovali i regionální řešení regulující válku na hranicích mezi západními státy v tom duchu, že mír na Západě lze považovat za mír v celé Evropě. Přístup československé politiky byl ke všem modifikacím bezpečnostního řešení nadšený a otevřený. Českoslovenští zástupci se aktivně účastnili návrhů řešení, zejména pak Edvard Beneš, který se stal jedním z hlavních architektů Ženevského protokolu. Československým zájmem bylo udržení versailleského systému, proto československá diplomacie usilovala o realizaci takových projektů, které by umožnily posílení autority Společnosti národů a přinesly garance československých hranic.

Již od samého počátku práce lze spatřovat nedůvěru mezi vítěznými mocnostmi z První světové války, přičemž Francie a Británie spolu soupeřily o aliance. Zejména do pádu Poincarého kabinetu ve Francii mezi nimi vládlo vzájemné nepochopení. Beneš již před touto změnou prorokoval, že by výměna kabinetu výrazně zlepšila klima mezi těmito velmocemi. Vztahy československých zástupců a prvního britského labouristického premiéra MacDonalda byly velmi vřelé, MacDonald dokonce Československo uvedl jako opěrný bod své koncepce evropské politiky. S novou labouristickou vládou, která nastoupila v lednu 1924, šlo očekávat změnu zahraniční politiky Londýna, a to zejména ve vztahu k Německu a Francii.

Britská labouristická zahraniční politika byla pacifistická a nástrojem o nějž se chtěla opírat, měla být především Společnost národů. Československo tuto politiku přijímalo s nadšením, neboť MacDonald hodlal posílit autoritu Společnosti národů, poněvadž nebyla malým národům dostatečnou zárukou ochrany. Důležitým milníkem ve zkoumaném období bylo přijetí Dawesova plánu, který odvrátil válečnou mentalitu. K přijetí plánu došlo v srpnu 1924 na Londýnské konferenci. Výsledky konference umožnily překonání emocionálního napětí mezi Německem a Francií. Současně uznala potřebu součinnosti Německa při organizaci Evropy. Zde se poprvé objevila i tolerance k potenciálním revizionistickým snahám Německa.

Díky shodě levicových kabinetů ve Velké Británii a ve Francii se otevřel prostor pro realizaci Ženevského paktu, který byl v pohledu československé diplomacie optimálním prostředkem pro řešení evropské bezpečnosti. Hlavní osobností, která prosazovala tento

projekt a upírala své myšlenky ke Společnosti národů, byl právě britský labouristický premiér MacDonald. MacDonaldivy představy kalkulovaly i se vstupem Německa do Společnosti národů, které bylo jeho výzvou na V. zasedání Společnosti národů v září roku 1924 přinejmenším překvapeno. MacDonald si ovšem neuvědomoval možné komplikace německého vstupu a rovněž prosazoval rychlý vstup SSSR. Zdůrazňoval však, že jakékoliv návrhy nesmí mít protiněmecký nádech, s čímž plně souhlasil i program československé zahraniční politiky. Protokol nabízel řešení několika zásadních problémů spojených s kolektivní bezpečností. Zakazoval útočnou válku, definoval agresora a nastoloval sankce.

Klíčovým momentem byla změna kabinetu v Londýně. Vůdce menšinového kabinetu MacDonald, který prosazoval Ženevský protokol bez konzultací se svými vládními kolegy, šel s tímto projektem do voleb. Ve volbách na podzim roku 1924 ovšem zvítězila konzervativní strana a místo premiéra zaujal Stanley Baldwin. Ministrem zahraničí se stal Austin Chamberlain, který se výrazně podepsal nejen pod další osud Ženevského protokolu, ale i pod vznik alternativního plánu, kterým byl Rýnský garanční pakt.

Britská nová konzervativní vláda argumentovala proti projektu MacDonalda, Herriota a Beneše negativním stanoviskem kolonií. Ale kolonie během vyjednávání o omezeném Rýnském garančním paktu mezi Německem, Francií a Belgií neargumentovaly proti. Problémem nebyl samotný nástup konzervativní vlády, ale celková zahraniční koncepce reprezentována britskou státní správou, kterou lze vyjádřit tradičním britským nezájmem o angažmá na kontinentu, zvláště pak ve střední Evropě či na Balkáně. Británie si nemohla dovolit závazky za hranicemi Rýna ani vzhledem ke svému impériu. Cíle Británie byly partikulární – zrovnoprávnění Německa, oslabení Francie a udržení si role arbitra v evropské politice. Právě tyto cíle významně ovlivnily celé inženýrství evropské bezpečností politiky.

Také střídání vlád v západních zemích hrálo důležitou roli, naproti tomu československá pozice zůstávala pevná. Československo se bránilo britské skepsi vůči Protokolu až do březnových dní, kdy byl celý projekt Ženevského protokolu, a tedy celý koncept československé zahraniční politiky pohřben. Pro Beneše to znamenalo zklamání, které hájil tím, že alternativní plán, který na popud Velké Británie navrhlo Německo v lednu 1925, obsahuje myšlenky jím prosazovaného Ženevského protokolu. Ukázalo se však, že idealistická politika musela ustoupit vůli Velké Británie, které se stále více podřizovala i Francie.

Británie považovala projekt Protokolu za nástroj francouzské bezpečnosti, přesto k odmítnutí přistupovala opatrně. Chybějící alternativa kolektivní bezpečnosti by znamenala

katastrofu, proto se začalo vážně diskutovat o německé omezené nabídce týkající se pouze hranic na Rýně. V tomto období bylo jasné, že mírové smlouvy z Versailles jsou spíše průměrné. Bylo proto potřeba zajistit trvalý mír a bezpečnost.

V dubnu 1925 padla vláda francouzského premiéra Herriota. Nastoupil nový kabinet, v jehož čele stanul Paul Painlevé a ministrem zahraničí se stal Aristide Briand. Nová vláda přistoupila na regionální řešení. Československá vláda přistupovala k německým nabídkám s nedůvěrou. Byla si vědoma německých zájmů na revizi východních hranic, kterých se omezený regionální pakt na západě netýkal.

Celkem sedm měsíců trvala cesta od prvního německého memoranda po poslední německou nótu z 27. srpna 1925. Zatímco Británie prosadila vše, co bylo v jejím zájmu, Francie postupně ustoupila v několika bodech. Následovala porada právníků v Londýně, která připravila právní podklady pro chystanou konferenci v Locarnu, kde měl být přijat kýžený bezpečnostní pakt na Rýně. Po celé říjnové jednání konference ve Švýcarsku komplikoval vyjednávání paragraf týkající se východních hranic Německa s Československem a Polskem. Samotní představitelé středoevropských států se mohli zúčastnit pouze vybraných jednání. To ilustrovalo změnu jejich pozic za poslední rok s porovnáním s novou pozicí Německa. Gustav Stresemann byl vedle Chamberlaina a Brianda hlavní osobností celé konference. S Polskem a Československem měly být uzavřené zvláštní garance východních arbitrážních smluv. Tyto smlouvy ale zavazovaly pouze Francii, což bylo nesmírně důležité pro politiku Velké Británie, která nechovala důvěru v uspořádání evropských států. Přesvědčil by jí možná bližší charakter vztahu Československa a Polska, který byl ovšem problematický kvůli hraničním sporům z minulosti. Praha se rovněž bála problémů, které by polská politika mohla přenést do sféry Malé dohody.

Rýnský garanční pakt obsahoval důležité pasáže, podle kterých se Německo, Francie a Belgie zavazovaly k neporušitelnosti vzájemných hranic. Locarno, které vstoupilo v platnost vstupem Německa do Společnosti národů v září roku 1926, zrovnoprávnilo Německo a přispělo ke zmírnění napětí v Evropě. Také ovšem oslabilo francouzskou pozici a pozice středoevropských států, ale i států na Balkáně. Smlouvy, které byly výsledkem kompromisu, nově rozdělily Evropu na prvořadé západní a druhořadé východní území, kde nebyla vyloučena územní revize.

Pro idealistickou koncepci bezpečnostní politiky Edvarda Beneše a československého státu znamenaly locarnské smlouvy definitivní porážku. Rovněž byla oslabena mezinárodní pozice Československa. Beneš nicméně výsledky konference hodnotil

s jeho typickým optimismem. Rýnský pakt chápal jako přímé i nepřímé zajištění Československa. Při svém hodnocení se ale téměř vždy vracel k duchu Ženevského protokolu, jehož neúspěch byl jeho osobní prohrou. Jenže tento neúspěšný projekt stál na příliš mělkých kořenech. MacDonaldova dobrá vůle pro arbitráž a odzbrojení za patronace Společnosti národů totiž nesestávala na bázi proveditelnosti. MacDonald neměl podporu a celou věc dostatečně nekonzultoval. Zůstávala tak pouhá vůle Francie a malých národů.

Neúspěch tohoto projektu nelze přisuzovat československé politice, ale nedostatečné vůli velkých národů hájit ideály Společnosti národů a míru. Pro Velkou Británii byly zkrátka důležitější partikulární zájmy a zájmy impéria, zatímco Francie nehodlala nést veškeré záruky za bezpečnost v Evropě sama. Německo ukázalo svou diplomatickou sílu, když se opět vrátilo do role velmoci. Na přechodu od projektu Ženevského protokolu k regionálnímu řešení v podobě Rýnského garančního paktu lze v krátkém časovém období spatřit změnu praktického fungování mezinárodních vztahů po První světové válce. Idealistické pojetí kolektivní bezpečnosti, které uvedl do poválečné mezinárodní politiky Woodrow Wilson, vystřídala tradiční realistická politika.

Je otázkou, co mohlo Československo udělat víc, aby získalo garance svých hranic s Německem. Československo po celou dobu přistupovalo k Velké Británii jako ke spojenci, respektujícíme zájmy Londýna, kterými bylo limitováno. Labouristická vláda ovšem na čas projevila ochotu povýšit zájmy celoevropské bezpečnosti nad britské partikulární zájmy. V dané situaci udělalo Československo vše pro realizaci projektu Ženevského protokolu, který nabízel klíč k řešení bezpečnosti v Evropě. I po jeho neúspěchu sledovalo se zájmem hledání alternativ a pokoušelo se prosazovat svou politiku skrze konzultace. Vliv Československa se oproti tvůrčí účasti na předchozím návrhu rapidně zmenšil. Veškerá jednání mezi Spojenci a Německem tak sledovalo zprostředkovaně. Informace získávalo zejména prostřednictvím konzultací s francouzskou stranou či z médií.

Ačkoli československá diplomacie hodnotila Rýnský garanční pakt jako jednoznačně pozitivní krok k bezpečnější Evropě, nezabraňoval do budoucna německým revizionistickým tendencím na východě. Proto nelze hovořit o úspěších československé diplomacie. Na druhou stranu lze usuzovat, že pokud by nenastala světová hospodářská krize a s ní spojený nástup Adolfa Hitlera, Rýnský garanční pakt by v případě německých demokratických vlád dokázal dostatečně zajišťovat hraniční status quo v západní a střední Evropě.

Zdroje:

Primární archivní zdroje

Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky Praha

- fond Politické zprávy Paříž 1924, 1925
- fond Politické zprávy Londýn 1924, 1925

Sekundární zdroje

Monografie:

BENEŠ, Edvard, *Locarno a svaz národů*, Praha 1925.

BENEŠ, Edvard, *Německo a Československo*, Praha 2005.

BENEŠ, Edvard – DEJMEK, Jindřich, *Cirkulární telegramy 1920-1935*, Praha 2002.

BŘACH, Radko, *Československo a Evropa v polovině dvacátých let*, Praha/Litomyšl 1996.

ČECHURA, Jaroslav – ČECHUROVÁ, Jana, *Edvard Beneš - diplomat na cestách: depeše z padesáti zahraničních cest ministra Beneše 1919-1928*, Praha 2000.

DEJMEK, Jindřich, *Zrod nové Evropy: Versailles, St-Germain, Trianon a dotváření poválečného mírového systému*, Praha 2011.

DEJMEK, Jindřich, *Nenaplněné naděje. Politické a diplomatické vztahy Československa a Velké Británie (1918-1938)*, Praha 2003.

GAJANOVÁ, Alena, *ČSR a střeoevropská politika velmocí 1918- 1938*, Praha 1967.

HOBZA, Antonín, *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*, Praha 1931.

JOHNSON, Gaynor, *Locarno Revisited: European Diplomacy 1920-1929*, London/New York 2004.

KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky (1918-1938)*, Praha 2003.

KOUDELKA, Jaroslav, *Ženevský protokol idea a organisace světového míru*, Praha 1926.

MORAVCOVÁ, Dagmar, *Výmarská republika: problémy demokracie v Německu 1918–1932*, Praha 2006.

NOVOTNÝ, Lukáš – KODET, Roman, *Velká Británie a konference v Locarnu: Příspěvek ke studiu kolektivní bezpečnosti ve 20. letech 20. století*, Plzeň 2013.

SLÁDEK, Zdeněk, *Malá dohoda 1919-1938*, Praha 2000.

WANDY CZ, Piotr Stefan, *France and Her Eastern Allies 1919-1925. French-Czechoslovak-Polish Relations from the Paris Peace Conference to Locarno*. Minneapolis 1962.

Články:

HOUSKA, Ondřej, *Od Locarna do Tirany: Československo-italské vztahy od října 1925 do listopadu 1926*, in: „Dvacáté století“. Ročenka Semináře nejnovějších dějin Ústavu světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2006, s. 39–98.

NOVOTNÝ, Lukáš, *Konzervativní vláda Stanleyho Baldwina a její odmítnutí Ženevského protokolu. Příspěvek k pokusům o vytvoření kolektivní bezpečnosti ve dvacátých letech 20. století*, in: „Dvacáté století“. Ročenka Semináře nejnovějších dějin Ústavu světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2006, s. 117–153.

Diplomové práce:

KORYTÁROVÁ, Lenka, *Locarnská konference v ohlase československého a zahraničního tisku: Příprava, průběh a výsledky*, Brno 2009. (magisterská práce)